

Filozofska sastavnica djela "Ličnost i odgoj" Pavla Vuk-Pavlovića

Cujzek, Tanja

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:415994>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-04-03**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet
Diplomski studij filozofije i hrvatskog jezika i književnosti

Tanja Cujzek
Filozofska sastavnica djela *Ličnost i odgoj* Pavla Vuk-Pavlovića
Diplomski rad

Mentor: izv. prof. dr. sc. Davor Balić
Osijek, 2021.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Odsjek za filozofiju
Diplomski studij filozofije i hrvatskog jezika i književnosti

Tanja Cujzek

Filozofska sastavnica djela *Ličnost i odgoj* Pavla Vuk-Pavlovića

Diplomski rad

Znanstveno područje humanističke znanosti, znanstveno područje filozofija,
znanstvene grane povijest filozofije i hrvatska filozofija

Mentor: izv. prof. dr. sc. Davor Balić

Osijek, 2021.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravila te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni. Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasna da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

Tanja Cujzek, 0122221318

Handwritten signature of Tanja Cujzek in black ink.

U Osijeku, 7. srpnja 2021.

Sažetak

Hrvatski filozof i pedagog Pavao Vuk-Pavlović (1894-1976) u svojem je djelu Ličnost i odgoj, osim o filozofiji odgoja, promišljao i o temama pripadnima etici, filozofiji kulture i povijesti, filozofiji politike te filozofiji vrednota. Uz to, ponudio je i vlastito razumijevanje pedagogije, pri čemu je zaključio da je pedagogija sastavni dio filozofije, pa je u skladu s tim izjednačena s ostalim filozofskim disciplinama.

Najbrojnija Vuk-Pavlovićeva očitovanja nedvojbeno su ona o filozofiji odgoja. Kada je promišljao o filozofiji odgoja, Vuk-Pavlović je odgoj odredio kao stvaralačko djelovanje koje se odvija u okružju kulture. Pritom je zaključio da je odgajanje uvijek usmjereno na budućnost. Vuk-Pavlović se negativno očitovao prema svakom ograničavanju odgoja, pa se zalagao za potpunu slobodu u odgojnom činu. Odgajnik se služeći svojom slobodom određuje prema vrednotama, a to može ostvariti samo uz moć duhovne ljubavi. Iznimno važnim smatrao je odnos između odgajatelja i odgajanika, koji se moraju u toj ljubavi sresti i vezati. Međutim, ta ljubav ne bi bila odgajateljska kada ne bi bila usmjerena prema vrednotama. Time se razlikuje od svih drugih ljubavi. Sva ljubav koja ispunjava odgajateljsku narav nastoji u ljudsku dušu usaditi vrednote, pri čemu odgojno djelovanje pripada u povijesno-tvorne funkcije. Također, smatrao je da se izvor odgajateljeva poslanja nalazi u kulturnoj volji zajednice, pa će njoj biti namijenjeni plodovi njegova rada. Tako je odgajatelj u odnosu prema svom odgajaniku zastupnik zajednice i njezina duha. Usprkos tome, Vuk-Pavlović se žestoko protivio svakom prodiranju politike u područje odgoja, pri čemu je zastupao stav da bi vođenje čovjeka putem politike značilo obezličiti ga.

Ključne riječi: filozofija odgoja, etika, filozofija kulture i povijesti, filozofija politike, filozofija vrednota

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Filozofija odgoja	3
2.1. Pedagogija kao sastavni dio filozofije	15
3. Etika	17
4. Filozofija kulture i povijesti	20
5. Filozofija politike	22
6. Filozofija vrednota	32
7. Zaključak	34
8. Popis literature	36

1. Uvod

Pavao Vuk-Pavlović (1894–1976) bio je ugledan hrvatski filozof i pedagog. Svoju filozofiju odgoja oblikovao je u desetljeću između svoja dva najopsežnija pedagoška djela: *Mogućnost i granice estetskog uzgoja u vidu individualne i socijalne pedagogike* (1922) te *Ličnost i odgoj* (1932).¹ Vuk-Pavlovićeva filozofija odgoja nastajala je tijekom dvadesetih godina 20. stoljeća, no ona i dalje sadrži sva obilježja suvremenog teorijskog pristupa.² Upravo će se na prethodno spomenutom djelu *Ličnost i odgoj* temeljiti ovaj rad.

O Vuk-Pavlovićevu stvaralaštvu očitovali su se brojni istraživači, posebice Marija Brida, Ivana Zagorac i Ante Vukasović. Brida je u svojoj monografiji *Pavao Vuk-Pavlović: čovjek i djelo* (1974) uvrstila Vuk-Pavlovića među one filozofe kod kojih se misao ne razvija kroz »radikalne preokrete«, nego kod kojih misao »harmonički izrasta« iz temelja koji su zacrtani već na samim počecima rada.³ Ivana Zagorac je u članku »Vrednote i stvaralaštvo u filozofiji Pavla Vuk-Pavlovića« (2012) istaknula da u Vuk-Pavlovićevu opusu »nema jednog opsežnoga i sustavno napisanoga djela koje bi, autorovom intencijom ili trudom interpretatora moglo figurirati kao referentno mjesto njegove misli.«⁴ Stoga je na sadržajnoj razini moguće pratiti razvoj njegovih misli kroz cjelokupno filozofsko stvaralaštvo. Promišljanje o Vuk-Pavlovićevu stvaralaštvu iznio je i Ante Vukasović u članku »Vrijednosno i općeljudsko utemeljenje odgoja« (2003), i to onda kada je ustvrdio da Vuk-Pavlović pripada plejadi onih hrvatskih filozofa koji su razvijali filozofiju i teoriju odgoja s pozicija »filozofijske, kulturne i vrijednosne pedagogije.«⁵

Osim što je promišljao o filozofiji odgoja, Vuk-Pavlović je umovao i o ostalim filozofskim disciplinama. Neke od njih su filozofija politike, spoznaje i metafizike, kao i religije, etike te estetike. Tu tvrdnju potvrđuje sadržaj barem četiriju Vuk-Pavlovićevih članaka. Primjerice, članka »Aristofan i rat« iz 1915. godine, članak »Spoznajna teorija i metafizika« iz 1928. godine, članak »Politika, odgoj i religija« iz 1934. godine i članak »O izlazištu estetike« iz 1957. godine. Međutim, iako je *Ličnost i odgoj* nesumnjivo značajno i može se reći kapitalno Vuk-Pavlovićevo djelo, smatra Polić, koje je od svih njegovih djela pobudilo najveće zanimanje javnosti,

¹ Milan Polić, »Vuk-Pavlovićeva filozofija odgoja«, *Filozofska istraživanja* 22/4 (2002), str. 709–716, na str. 709.

² Milan Polić, »Vuk-Pavlovićeva filozofija odgoja«, u: Pavo Barišić (ur.), *Pavao Vuk-Pavlović. Život i djelo* (Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Razred za društvene znanosti / Institut za filozofiju, 2003), str. 179–188, na str. 179.

³ Marija Brida, *Pavao Vuk-Pavlović: čovjek i djelo* (Zagreb: Institut za filozofiju sveučilišta u Zagrebu, 1974), str. 5.

⁴ Ivana Zagorac, »Vrednote i stvaralaštvo u filozofiji Pavla Vuk-Pavlovića«, *Cris: časopis Povijesnog društva Križevci* 14 (2012), str. 298–305, na str. 298.

⁵ Ante Vukasović, »Vrijednosno i općeljudsko utemeljenje odgoja«, u: Pavo Barišić (ur.), *Pavao Vuk-Pavlović. Život i djelo* (Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Razred za društvene znanosti / Institut za filozofiju, 2003), str. 157–169, na str. 157.

nedvojbeno je da je on deset godina ranije započeo sustavno izgrađivati filozofiju odgoja, koja u navedenom djelu dobiva svoj više-manje konačni oblik.⁶ Također, Vukasović je istaknuo da je *Ličnost i odgoj* naša prva filozofija odgoja u kojoj se temeljito razmatraju sva bitna pitanja i glavna obilježja odgoja.⁷

Budući da je Vuk-Pavlović filozofiji odgoja posvetio zasebno djelo te da se o temama pripadnim filozofiji odgoja očitovao i u drugim djelima, u ovom radu izložiti ću njegove spoznaje i prosudbe iznesene u djelu *Ličnost i odgoj*. Premda se djelo *Ličnost i odgoj* smatra našom prvom filozofijom odgoja, u njemu sam prepoznala zastupljenost i drugih filozofskih disciplina. Poglavlja ovog rada bit će poredana prema broju očitovanja filozofskih sastavnica o kojima je Vuk-Pavlović promišljao. U prvom poglavlju iznijeti ću Vuk-Pavlovićeva promišljanja o filozofiji odgoja, i to zato što je o temama pripadnim filozofiji odgoja Vuk-Pavlović ponudio najveći broj očitovanja. Nakon toga obrazložiti ću Vuk-Pavlovićev stav o odnosu pedagogije i filozofije. U drugom poglavlju uputiti ću na Vuk-Pavlovićeve prosudbe o etici. U trećem poglavlju iznijeti ću Vuk-Pavlovićeva promišljanja o filozofiji kulture i povijesti. U četvrtom poglavlju ukazati ću na utjecaj politike na odgoj i na važnost autonomije odgoja. U petom poglavlju pružiti ću uvid u filozofiju vrednota Pavla Vuk-Pavlovića. Time ću nastojati dokazati da *Ličnost i odgoj* nije djelo koje se bavi isključivo filozofijom odgoja, nego da su u njemu zastupljene i druge filozofske discipline.

⁶ Milan Polić, »Predgovor«, u: Pavao Vuk-Pavlović *Filozofija odgoja*, Biblioteka Sabrana djela Pavla Vuk-Pavlovića, knjiga 2 (Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo, 2016), str. 7–28, na str. 18–19.

⁷ Ante Vukasović, »Prinosi razmatranju i znanstvenom osvjetljavanju fenomena odgoja«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 13 (1987), str. 163–179, na str. 164.

2. Filozofija odgoja

Iako ne postoji usuglašenost oko odredbe odgoja, vidljivo je da se nalazimo u vremenu koje je obilježeno moralnom i odgojnom krizom. Moralna i odgojna kriza zahvatile su sve sfere života, a zanemarena su razvijanja sposobnosti, njegovanje kulture, učenja, ponašanja i rada. Ispravni putokazi kojima bi se moralna i odgojna kriza mogle obuzdati pronalaze se u djelima Pavla Vuk-Pavlovića. U njima je Pavao Vuk-Pavlović, smatra Ante Vukasović, obogatio našu pedagošku baštinu jednom cjelovitom, povijesno, filozofski, znanstveno i vrijednosno utemeljenom, humanistički protkanom teorijom odgoja.⁸ Također, Kamilo Brössler u članku »Filozofija odgoja. Povodom knjige: Ličnost i odgoj dra Vuk-Pavlovića« (1932) tvrdi da Vuk-Pavlovićevo djelo otvara širok pogled na bogatstvo i značenje problema odgoja.⁹

Osim već spomenutog djela *Ličnost i odgoj*, Pavao Vuk-Pavlović objavio je brojne pedagoške studije i rasprave. Ovom prilikom izdvajam samo najvažnije: »Teorija i odgojna zbilja« (1934), »Odgajateljska obazrivost« (1935), »Na granicama odgajateljske obazrivosti« (1936), »Uzgoj odgoj i obrazovanje« (1939) i »Prosvjetne smjernice Antuna Radića« (1940).¹⁰

Djelo *Ličnost i odgoj* sadrži petnaest poglavlja: Budućnost, Budućnost i vrednota, Pedagogika i filozofija, Odgajatelj i pitomac, Odgajateljska ljubav, Lice i zajednica, Lice i odgoj, Individualitet i kolektivitet, Moć i ljubav, Politika i odgoj, Nezavisnost odgajalaštva, Odgajateljsko samoodređenje, Odgajateljevo carstvo, Lice i pedagoški autoritet, Ličnost i budućnost.

Središnji problem Vuk-Pavlovićeva razmatranja predstavlja utvrđivanje ideje odgoja. Naime, Vuk-Pavlović je istaknuo da se život i odgoj odvijaju u okružju kulture, a kultura se nastavlja i produbljuje putem odgoja.¹¹ Međutim, odgoj je razumijevao kao stvaralačko djelovanje, pri čemu odgojna nastojanja teže tomu da odgajnika uključe u kulturni život u kojem će se moći očitovati njegovo djelovanje, vrijednosno doživljavanje i sloboda.¹² Vukasović bilježi da u takvu kulturnom životu odgajnik obogaćuje kulturu i samog sebe sve dok se ne izgradi u osobnost koja ima razvijen smisao za vrijednosti.¹³ Osim toga, Vuk-Pavlović je smatrao da je za odgojni čin najvažnije istinsko »odgajalačko namjerenje«, o kojem će više riječi biti u nastavku

⁸ Vukasović, »Vrijednosno i općeljudsko utemeljenje odgoja«, str. 158.

⁹ Kamilo Brössler, »Filozofija odgoja. Povodom knjige: Ličnost i odgoj dra Vuk-Pavlovića«, *Napredak i Savremena škola* 9–10 (1932), str. 304–308, na str. 305.

¹⁰ Vukasović, »Prinosi razmatranju i znanstvenom osvjetljavanju fenomena odgoja«, na str. 165.

¹¹ Stevan Pataki, *Kultura i odgoj. Povodom Vuk-Pavlovićeva djela Ličnost i odgoj*, (Sisak: Tiskara Vjekoslav Pelc, 1932), str. 3.

¹² Vukasović, »Vrijednosno i opće ljudsko utemeljenje odgoja«, str. 159.

¹³ Isto.

poglavlja.¹⁴ Ukoliko ne postoji istinsko odgajalačko namjerenje, nastavlja Vuk-Pavlović, ni najspretnije izvedene metode ni najdosljednije provedeni postupci ne znače odgojno ništa, ukoliko ne postoji jasan cilj odgojnog čina.¹⁵ Kao što doznajemo od Vukasovića, time je svrhovitost istaknuta kao bitna sastavnica odgajanja, koja je danas vrlo aktualna zbog zanemarenosti teleološkog problema.¹⁶ Cjelina odgoja treba se promatrati u širem okviru života i kulture, jer upravo se u svom odnosu prema drugim životnim i kulturnim funkcijama osvjetljava pravo »odgajalačko biće«.¹⁷ Kultura je izraz za vrijedno bivstvo ljudskog života. Dakle, ona je izraz za sustav djela koja proizlaze iz stvaralačkih djelovanja tog vrednotama prožetog života.¹⁸ Odgoj je namjera da se kultura kao sustav dobara i vrednota sačuva i nastavi razvijati.¹⁹ Iz navedenog se može zaključiti da odgoj zahvaća svu kulturu i sva njezina područja. Zato će ovaj, kako ga Vuk-Pavlović naziva, »filosofičko-pedagogički izvid« dati odgovore na širu problematiku jedne filozofije kulturne prakse.²⁰

Prema Polićevim spoznajama, Pavao Vuk-Pavlović poimao je odgoj, za razliku od vodećih teoretičara toga doba, kao primjereno stvaralačku djelatnost nošenu ljubavlju, kojom se ozbiljuju vrijednosti u kojima nadolazi budućnost.²¹ Zato njegova dva najobimnija i najznačajnija djela o odgoju, dakle djelo *Mogućnost i granice estetskog uzgoja u vidu individualne i socijalne pedagogike* te djelo *Ličnost i odgoj*, započinju poglavljem »Budućnost«.²² Osim toga, Vuk-Pavlović je, tvrdi Polić, u djelu *Ličnost i odgoj* preuzeo poglavlje »Budućnost« iz svojega neobjavljena djela *Mogućnost i granice estetskog uzgoja u vidu individualne i socijalne pedagogike*. Dakle, misao o budućnosnoj biti vremena počela je kod njega sazrijevati znatno prije objavljivanja djela *Ličnost i odgoj*.²³

Za Vuk-Pavlovića glavna poveznica između prošlosti i budućnosti je zakon prenošenja vrednota.²⁴ Taj je zakon svjedok stalne mogućnosti o tome da prošle generacije skrbe o budućima. Navedeni odnos između prošlih i budućih generacija smatrao je neraskidivim. Tom prilikom zapisao je sljedeće: »pokoljenja i budućnost postoje samo toliko, koliko je moguća i koliko doista postoji upravo ova djelatnost, da pokoljenja stvara i budućnost rađa.«²⁵ Ante

¹⁴ Pavao Vuk-Pavlović, *Ličnost i odgoj* (Zagreb: Tipografija d.d., 1932), str. 12.

¹⁵ Isto.

¹⁶ Vukasović, »Vrijednosno i općeljudsko utemeljenje odgoja«, str. 160.

¹⁷ Vuk-Pavlović, *Ličnost i odgoj*, str. 12.

¹⁸ Stevan Pataki, »Pavao Vuk-Pavlović: Ličnost i odgoj«, *Jutarnji list*, Zagreb 13. studenoga 1932, str. 19.

¹⁹ Pataki, *Kultura i odgoj. Povodom Vuk-Pavlovićeve djela Ličnost i odgoj*, str. 3.

²⁰ Vuk-Pavlović, *Ličnost i odgoj*, str. 15.

²¹ Milan Polić, *Život i djelo Pavla Vuk-Pavlovića* (Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo, 2001), str. 115.

²² Polić, *Život i djelo Pavla Vuk-Pavlovića*, str. 115.

²³ Isto, str. 102.

²⁴ Vuk-Pavlović, *Ličnost i odgoj*, str. 19.

²⁵ Isto, str. 21.

Vukasović u članku »Prinosi razmatranju i znanstvenom osvjetljavanju fenomena odgoja« (1987) naglašava da čovjek kao vrijednosno biće smisao svojih nastojanja pronalazi u stremljenju prema budućnosti i njezinu unapređivanju te se upravo ovdje osvjetljava čovjekova vjera u budućnost.²⁶ Odgajanje je, nastavlja Vukasović, uvijek usmjereno na budućnost, jer traži promjene i sve svoje ciljeve uvijek pronalazi i projektira u budućnosti.²⁷ Dokle kad postoji očitovanje životnih vrednota, ima smisla tražiti da čovjek živi višim i boljim život te se samo tako smije opravdano i bez izuzetka postulirati neka kultura.²⁸ Istodobno, Željka Metesi Deronjić u članku »Rana Vuk-Pavlovićeva gledišta o ulozi estetike i umjetnosti u odgoju *ličnosti*« (2016) bilježi da sva čovjekova teorijska nastojanja dobivaju svoje značenje tek u okviru njegovog socijalnog značenja i kulture kojoj pripada.²⁹

Navedena činjenica stavlja ljudsku zajednicu, ako ne želi izgubiti pravo na budućnost, pred dvostruki vječni zadatak. Prvom se idealu, ističe Vuk-Pavlović, približavaju filozofija, umjetnost i znanost.³⁰ One teže tome da se duh i znanje, koje je pohranjeno u njima, prenese s generacije na generaciju. Drugi, pak, ideal je onaj kojem naročito treba služiti vrhovni zakon. Vrhovnom zakonu pokorava se država kao najobuhvatnija današnja javna socijalna organizacija. Država pred kulturom mora na osnovu valjanih vrednota opravdati svoj opstanak. Dakle, država prema njima nikako ne može biti svrha, nego sredstvo. Uz to, svaka državna vlast koja bi zanemarivala, sprečavala ili onemogućavala prenošenje vrednota bila bi »nepomilovljiv zlotvor nesamo narodu, nego i državi samoj, jer im podvezujući njihovu prošlost ubija budućnost i time osnovni smisao njihova opstanka.«³¹

Nadalje, filozofija, umjetnost i znanost predstavljaju najdragocjenije socijalno dobro koje ljudska zajednica posjeduje. One su jamstvo njezine budućnosti. Također, Vuk-Pavlović tvrdi da je jamstvo čitavo te ga ne treba cijepati ili raskidati, nego ga treba u potpunosti prisvajati i uživati. Pritom jamstvo »biva zapravo najskupocjenijim sjemenom, iz kojeg se rađa, najživljom klicom, u kojoj se budi, i najtrajnijim osnovom, na kojemu se izgrađuje njena budućnost.«³²

U nastavku djela Vuk-Pavlović je konstatirao da »priroda nema budućnost; nema je ni životinja, a nema je ni čovjek, koliko je biće prirodno.«³³ Priroda kao izvanjski svijet zna samo za slijepo pokoravanje zakonima. Volja koja se nalazi u njoj teži za samoodržanjem, a ne za održanjem

²⁶ Vukasović, »Prinosi razmatranju i znanstvenom osvjetljavanju fenomena odgoja«, str. 167.

²⁷ Isto.

²⁸ Vuk-Pavlović, *Ličnost i odgoj*, str. 22.

²⁹ Željka Metesi Deronjić, »Rana Vuk-Pavlovićeva gledišta o ulozi estetike i umjetnosti u odgoju *ličnosti*«, *Metodički ogledi* 23/2 (2016), str. 55–67, str. 57.

³⁰ Vuk-Pavlović, *Ličnost i odgoj*, str. 23.

³¹ Isto, str. 25.

³² Isto, str. 24.

³³ Isto, str. 27.

vrednota. Milan Polić je u članku »Zašto Pavao Vuk-Pavlović nije napisao etiku?« (2005) naglasio da Vuk-Pavlović ostvarenje vrednota ne veže ni za prirodu, ni za čovjeka kao prirodno biće, »već naprotiv za čovjeka kao kulturno biće, pa se vrijednosna dimenzija obnavlja upravo po odgoju.«³⁴ Pojedinci i ljudske zajednice usmjereni su na budućnost samo ukoliko skrbe oko prenošenja vrednota na buduće generacije. Dakle, ako je moguće duhovno oplodivanje moguće je i rađanje budućnosti. Tek ondje kada to prenošenje biva nesebično i namjerno, dolazi odgajanje do punoće svoga smisla.³⁵ Kao što doznajemo od Patakija, duhovnost i kulturu treba presađivati i razvijati odgojem, jer se vrijednost ljudskog života sastoji u nazočnosti vrednota.³⁶ To je prva i osnova ideja na kojoj Pavao Vuk-Pavlović gradi svoje stavove o odgoju. Po takvu shvaćanju Vuk-Pavlovića, tvrdi Brida, budućnost je neprekidna obnova vrijednosnog doživljavanja.³⁷

Zbog toga budućnost, kao izraz za postizanje nazočnosti vrednota, predstavlja »najvišu pedagošku ideju.«³⁸ Pritom je važno naglasiti da budućnost nije izvan nas, nego je u nama. Ona je ono što živeći i doživljujući doista stvaramo. Budućnost se rađa samo onda kada postoji težnja za vrednotom.³⁹ Također, Vuk-Pavlović smatra da se zbog toga može reći da je, kao što je, primjerice, »istina« predmet spoznajnog, »dobrota« predmet ćudorednog, »ljepota« predmet estetskog, »svetost« predmet religioznog, »budućnost« predmet pedagoškog.⁴⁰ Istodobno, nastavlja Vuk-Pavlović, prilagodljivost pedagoške funkcije i odnos budućnost prema vrednotama razlog su zbog kojeg možemo govoriti o intelektualnom, moralnom, estetskom ili drugačije određenom odgoju.⁴¹

Kao što budućnost pronalazi svoj smisao u nazočnosti vrednota, tako pedagoška funkcija pronalazi svoj smisao u budućnosti. Vuk-Pavlović polazi sa stajališta da je pedagoška funkcija s obzirom na carstvo vrednota »zadvojena univerzalnom tendencijom.«⁴² Stoga treba biti oprezan da se odgajanje kao univerzalno djelovanje ne ograniči u svojoj istinskoj namjeri. Ograničavanje odgojnog djelovanja uzrokovalo bi gubitke za univerzalno vrijednosno doživljavanje. Ivana Zagorac i Katarina Mijić u članku »Karakteristike odgoja u filozofiji Pavla Vuk-Pavlovića« (2017/2018) istaknule su da je povezanost s univerzalnim vrednotama za Vuk-Pavlovića jasan

³⁴ Milan Polić, »Zašto Pavao Vuk-Pavlović nije napisao etiku?«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 31 (2005), str. 289–301, na str. 297.

³⁵ Vuk-Pavlović, *Ličnost i odgoj*, str. 28.

³⁶ Pataki, »Pavao Vuk-Pavlović: Ličnost i odgoj«, str. 19.

³⁷ Brida, *Pavao Vuk-Pavlović: čovjek i djelo*, str. 104.

³⁸ Vuk-Pavlović, *Ličnost i odgoj*, str. 29.

³⁹ Isto, str. 30.

⁴⁰ Isto.

⁴¹ Isto, str. 31.

⁴² Ivan Esih, »Odgajanje kao univerzalna kulturna praksa. Uz novo djelo Pavla Vuk-Pavlovića *Ličnost i odgoj*«, *Obzor* 234, str. 3.

kriterij između istinskog i »skučenog« odgoja.⁴³ Prema tome, ni ustanova koja je »isključivo podučavalište odnosno učilište«, nije nužno i odgajalište, »kao što ni lice nije kao učitelj nužno već i odgajatelj.«⁴⁴ Istinski je odgoj za Vuk-Pavlovića univerzalan i njime se prenosi vrednota uopće. U protivnom ne bi ispunjavao svoju zadaću koju ima prema imperativu budućnosti.⁴⁵ Odgajanje je, tvrdi Esih, univerzalna kulturna praksa, pa se fizički, intelektualni, moralni ili drugačije određeni odgoj smatra odgojem samo onda kada smjera prema široj vrijednosnoj cjelini.⁴⁶

Međutim, odgojni proces zahtjeva odnos »lica prema licu.«⁴⁷ Marija Bratanić u članku »Suvremenost pedagoške misli Pavla Vuk-Pavlovića« (2005) smatra da je interakcija među individuama u odnosu, jedna od bitnih karakteristika svakog, pa tako i odgojnog odnosa.⁴⁸ Taj je odnos, bilježi Zarevski, uvjetovan najvišom odgajateljskom težnjom za prenošenjem kulturno povijesnih humanističkih vrijednosti.⁴⁹ Lica su, ukoliko su umno nadarena, prenositelji najviših dobara te siju sjeme budućnosti i rađaju budućnost.⁵⁰ Odnos između odgajatelja i pitomca zato čini odnos naročite vrste.⁵¹ Za Vuk-Pavlovića je vrlo bitna pedagoška napetost koja se odvija između odgajatelja i pitomca. Pedagoški odnos ovisi o ličnosti odgajatelja, ali i ličnosti pitomca kao subjekta.⁵²

Vuk-Pavlović bilježi da odgajatelj može djelovati prema svim pedagoškim zahtjevima, a da njegovo djelovanje pritom ne mora biti odgajanje. Sve ovisi o tome »postoji li pored smjerenja na budućnost i onaj osobit odnošaj između lica, koji odgoj u oštrom smislu uopće čini mogućim.«⁵³ Međutim, Vuk-Pavlović tvrdi i to da ne može svatko svakoga odgajati. Iskustvo potvrđuje, nastavlja Vuk-Pavlović, da najodličniji otac ili najvrsniji učitelj nije ujedno i najbolji odgajatelj svojoj djeci ili svim svojim učenicima.⁵⁴ Ako učitelj dobije učenike ne znači da je odgajatelj naišao na pravog pitomca ili da je pitomac naišao na pravog odgajatelja. I zacijelo je

⁴³ Ivana Zagorac i Katarina Mijić, »Karakteristike odgoja u filozofiji odgoja Pavla Vuk-Pavlovića«, u: Sead Alić (ur.), *Na sjeveru s Pavlom Vuk-Pavlovićem* (Zagreb: Sveučilište sjever. Sekcija za filozofiju medija Hrvatskog filozofskog društva / Centar za filozofiju medija i mediološka istraživanja, 2017/2018), str. 68–85, na str. 71.

⁴⁴ Vuk-Pavlović, *Ličnost i odgoj*, str. 47.

⁴⁵ Zagorac i Mijić, »Karakteristike odgoja u filozofiji odgoja Pavla Vuk-Pavlovića«, str. 71.

⁴⁶ Esih, »Odgajanje kao univerzalna kulturna praksa. Uz novo djelo Pavla Vuk-Pavlovića *Ličnost i odgoj*«, str. 3.

⁴⁷ Vuk-Pavlović, *Ličnost i odgoj*, str. 49.

⁴⁸ Marija Bratanić, »Suvremenost pedagoške misli Pavla Vuk-Pavlovića«, *Filozofska istraživanja* 25/2 (2005), str. 273–279, na str. 273.

⁴⁹ Dragor Zarevski, »Pedagoške ideje u okviru filozofijskog sistema Pavla Vuk-Pavlovića«, u: Pavo Barišić (ur.), *Pavao Vuk-Pavlović. Život i djelo* (Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Razred za društvene znanosti / Institut za filozofiju, 2003), str. 171–177, na str. 175.

⁵⁰ Vuk-Pavlović, *Ličnost i odgoj*, str. 49.

⁵¹ Pataki, »Pavao Vuk-Pavlović: Ličnost i odgoj«, str. 19.

⁵² Vukasović, »Prinosi razmatranju i znanstvenom osvjetljavanju fenomena odgoja«, str. 169.

⁵³ Vuk-Pavlović, *Ličnost i odgoj*, str. 50.

⁵⁴ Isto, str. 51.

brojna odgajateljska ljubav ostala neiscrpna, jer se nije našao pravi pitomac, a isto tako je neka duša ostala bez istinske odgojne pomoći, jer u pravi tren nije sreća svog odgojitelja.⁵⁵

Odgojni odnos između odgajatelja i pitomca nije odnos moći. Zato djelovanje odgoja na društvenom planu može imati dugoročne učinke.⁵⁶ U njemu nema nasilja i prisiljavanja, nego on obuhvaća međusobno razumijevanje, obostrano prihvaćanje i uvažavanje.⁵⁷ Odgajanje se treba razumijevati samo kao djelovanje iz slobode, a nipošto kao čin koji bi bio moguć pod svaku silu.⁵⁸ Kada bi taj uzvišeni cilj bio ostvaren nasilnim putem, kao jednosmjerna disciplina, tvrdi Zarevski, tada bi u potpunosti bili ignorirani interesi i urođeni afiniteti odgajnika.⁵⁹ Zato odgajatelj ne smije nametati svoju volju. Njegov zadatak je da potiče, usmjerava, ali i uvažava htijenja odgajnika.⁶⁰ Dakle, središte odgoja ne nalazi se ni u odgajatelju ni u pitomcu.⁶¹ Obojica imaju, tvrdi Vuk-Pavlović, odlučnu riječ.⁶² Tom prilikom zapisao je: »Ne može se odgajati u oštrom i punom smislu ove riječi, gdje se duša pitomčeva ne bi znala, ne bi mogla ili ne bi htjela prikloniti biću odgajateljevu, baš tako kao ni ondje, gdje se odgajatelj ne bi obazirao na narav pitomčevu.«⁶³ Odgoj se, prema tome, konstituira u slobodnom susretu odgajatelja i pitomca koji se moraju međusobno izabrati.⁶⁴

Vuk-Pavlović odgoj tumači upravo kroz čovjekovu slobodu, a to znači podržavanje i poticanje razvitka njegove osobnosti kroz otvorenost za budućnost i stvaralaštvo.⁶⁵ Međutim, sloboda u odgoju nije tek odsustvo izvanjske prisile drugog čovjeka. Kao što doznajemo od Raunića, sloboda omogućava vrijednosnu transformaciju osobe.⁶⁶ Vuk-Pavlović tvrdi da odgajatelj, kao lice i član ljudske zajednice, svu svoju odgajateljsku djelatnost usmjerava prema općoj kulturnoj volji.⁶⁷ U općoj kulturnoj volji zajednice nalazi se izvor odgajateljeva poslanja, a njoj će biti namijenjeni svi plodovi njegova rada. Odgajatelj, navodi Pataki, pripadajući određenoj kulturnoj

⁵⁵ Isto.

⁵⁶ Milan Mišković, »Značaj i mogućnost estetskog odgoja i obrazovanja u pedagoškom procesu: iz vidokruga fenomenološko-aksiološke estetike Pavla Vuk-Pavlovića«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 20 (1994), str. 449–461, na str. 451; Ante Vukasović, »Prinosi razmatranju i znanstvenom osvjetljavanju fenomena odgoja«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 13 (1987), str. 163–179, na str. 164.

⁵⁷ Vukasović, »Prinosi razmatranju i rasvjetljavanju fenomena odgoja«, str. 169.

⁵⁸ Dragutin Kniewald, »Pavao Vuk-Pavlović, Ličnost i odgoj«, *Bogoslovska smotra* 22/2 (1934), str. 199–203, na str. 200.

⁵⁹ Zarevski, »Pedagoške ideje u okviru filozofijskog sistema Pavla Vuk-Pavlovića«, str. 175.

⁶⁰ Vukasović, »Prinosi razmatranju i znanstvenom osvjetljavanju fenomena odgoja«, str. 170.

⁶¹ Pataki, *Kultura i odgoj. Povodom Vuk-Pavlovićeve djela Ličnost i odgoj*, str. 6.

⁶² Esih, »Odgajanje kao univerzalna kulturna praksa. Uz novo djelo Pavla Vuk-Pavlovića *Ličnost i odgoj*«, str. 3.

⁶³ Vuk-Pavlović, *Ličnost i odgoj*, str. 52–53.

⁶⁴ Pataki, »Pavao Vuk-Pavlović: Ličnost i odgoj« str. 19.

⁶⁵ Polić, »Vuk-Pavlovićeve filozofije odgoja«, str. 710.

⁶⁶ Raul Raunić, »Odgoj i naše doba: kritičke instance Vuk-Pavlovićeve filozofije u našem vremenu«, u: Sead Alić (ur.), *Na sjeveru s Pavlom Vuk-Pavlovićem* (Zagreb: Sveučilište sjever. Sekcija za filozofiju medija Hrvatskog filozofskog društva / Centar za filozofiju medija i mediološka istraživanja, 2017/2018), str. 19–39, na str. 27.

⁶⁷ Vuk-Pavlović, *Ličnost i odgoj*, str. 81.

sferi i zajednici djelovat će iz kulturne atmosfere, pa će svojega pitomca priključiti toj kulturnoj sferi i zajednici.⁶⁸ Međutim, odgajatelj ne utječe neposredno na zajednicu, nego se obraća licima, a preko lica posredno zahvaća i zajednicu. On u odnosu prema svom pitomcu postaje zastupnikom zajednice i njezina duha. Duh zajednice u odgajatelju nalazi svog najboljeg pomagača, jer po njemu djeluje na svijest pojedinca te ga tako veže uz sebe.⁶⁹ Pritom odgajatelj neće skrbiti samo oko obrazovanja u užem smislu. On će nastojati da duševnost bude toliko prožeta vrednotama da se u svim svojim pokretima dosljedno za njima povodi i svim zahtjevima odgovara. Istodobno, Vuk-Pavlović tvrdi da će odgajatelj nastojati da život, koji se živi, bude dubok i vrijedan⁷⁰ Odgajatelj svraća pogled na »unutrašnji život, na iskonsko mjesto sve kulture i istinski istok povijesti«.⁷¹

Nadalje, pedagoška funkcija traži svoj izraz u ličnoj kulturi, o čemu ću opširnije pisati u poglavlju »Filozofija kulture i povijesti«. Kao što doznajemo od Brösslera, pedagoška funkcija nastoji da od individuuma u njegovoj povezanosti sa socijalnim elementima, a u slobodi određenja prema vrednotama, izgradi lice kao živo kulturno dobro.⁷² Lice sa svojim životom i kulturom dobiva tako, po stvaralačkoj snazi pedagoške funkcije, općenita dobra zajednice.⁷³ Istodobno, Vuk-Pavlović bilježi da lice nije subjekt ili čista duševnost.⁷⁴ Lice je mjesto u kojem se ukrštavaju osobito i općenito, subjektivno i objektivno.⁷⁵ Dakle, u djelovnom jedinstvu duše i duha, zaključuje Pataki, živi ličnost ili persona.⁷⁶ Tako odgajanje, nastavlja Pataki, prelazi opreku individualnog i socijalnog te odvija se personalno.⁷⁷

Time Vuk-Pavlović dokazuje da nema ni čista individualna ni čista socijalna odgoja, jer je odgoj u najdubljoj svojoj jezgri u protivštini prema svakoj jednostranosti.⁷⁸ Međutim, nesumnjivo je da postoje tendencije koje žele usmjeriti ljudsko biće u jednu od navedenih krajnosti. Duh odgoja koji se očituje u takvim tendencijama uvijek je zao i nemilosrdan, on je duh bez ljubavi koji usmjerava čovjeka na krajnje individualiziranje ili kolektiviziranje, koje u posljednjem vidu čovjeka uvijek lišava one slobode koja ljudskom biću daje dostojanstvo.⁷⁹ I kao što se ljudski

⁶⁸ Pataki, *Kultura i odgoj. Povodom Vuk-Pavlovićeva djela Ličnost i odgoj*, str. 8.

⁶⁹ Vuk-Pavlović, *Ličnost i odgoj*, str. 84.

⁷⁰ Isto, str. 85.

⁷¹ Isto.

⁷² Brössler, »Filozofija odgoja. Povodom knjige: Ličnost i odgoj dra Vuk-Pavlovića«, str. 306.

⁷³ Vuk-Pavlović, *Ličnost i odgoj*, str. 87.

⁷⁴ Isto, str. 88.

⁷⁵ Pataki, *Kultura i odgoj. Povodom Vuk-Pavlovićeva djela Ličnost i odgoj*, str. 8.

⁷⁶ Pataki, »Pavao Vuk-Pavlović: Ličnost i odgoj«, str. 19.

⁷⁷ Pataki, *Kultura i odgoj. Povodom Vuk-Pavlovićeva djela Ličnost i odgoj*, str. 9.

⁷⁸ Esih, »Odgajanje kao univerzalna kulturna praksa. Uz novo djelo Pavla Vuk-Pavlovića *Ličnost i odgoj*«, str. 3.

⁷⁹ Vuk-Pavlović, *Ličnost i odgoj*, str. 92.

život ne može izdići do svog ispunjena razvijajući se prema jednom od spomenutih ekstrema, tako se i smjerenja koja bi skrbila oko istaknutih krajnosti ne mogu nipošto nazvati odgojnima.

Vuk-Pavlović ističe da bi obrazovanje usmjereno na individualiziranje moralo osloboditi pojedinca od onih činitelja po kojima se on može smatrati članom zajednice, koji ga čine sudionikom njezina duha.⁸⁰ Individualiziranje bi, nastavlja Vuk-Pavlović, išlo za tim da čovjeka izdigne iznad zajednice, da ga podigne iznad socijalnih veza te ga opskrbi tekovinama kulture.⁸¹ Prema tome, individualiziranje bi nijekalo zajednicu i duh koji njome vlada.

Nadalje, sloboda koju pronalazimo u individualitetu razlikuje se od slobode lica. Individualiziranje zahtjeva da čovjek bude slobodan od vrednota, a samo takva sloboda može staviti pojedinca iznad zajednice.⁸² U takvoj slobodi individuum se ne može smatrati članom ljudske zajednice i oduzima mu se žig duhovnosti. Čovjek koji živi bez svijesti i bez znanja o vrednotama, jest čovjek koji je u utonuo u svoju vitalnost, koji živi u tami vrijednosne noći i koji nije ni lice ni ličnost.⁸³ Također, Vukasović tvrdi da individuum kao biološka jedinka ne poznaje etičke kriterije i spušta se na razinu životinjskog življenja.⁸⁴ On je individuum po goljoj činjenici života.⁸⁵ Istodobno, Vuk-Pavlović smatra da sloboda između individuumu i kolektiviteta ne počiva na istim temeljima kao i odnos između lica i zajednice.⁸⁶

Napetost, koju inače pronalazimo između lica i zajednice u ovom slučaju nije kulturne naravi, već se očituje izvanjskim suprotnostima te poprima oblik borbe koja započinje silom, a završava prisiljavanjem. Ukoliko individuum dođe u doticaj s kulturom, ona ga ne čini duhovnim bićem, ne izdiže ga iznad prirode, jer mu, budući da nije povezan s vrednotama koje kulturu omogućuju, nedostaje unutrašnji odnos prema njoj.⁸⁷ On ne stvara kulturu i ne pokorava se prohtjevima kulturnoga svijeta, nego se oslobađajući od njih čini u samoj svojoj prirodnosti svrhom. Time je Vuk-Pavlović zaključio da je čovjek odbacio »naročito svoj značaj *lica* te se kao »individualitet« počinja razlikovati od životinje samo *kvantitativno*«. ⁸⁸

Osim toga, Vukasović tvrdi da individualitet ne može biti svrha odgoja, jer bi njegova sloboda bila usmjerena protiv drugih ljudi i zajednice.⁸⁹ Budući da individualitet pripada razini životinjskog življenja, ne može se težiti individualitetu kao svrsi.⁹⁰ Prema Vuk-Pavlovićevo

⁸⁰ Isto, str. 93.

⁸¹ Isto, str. 94.

⁸² Isto, str. 95.

⁸³ Pataki, »Pavao Vuk-Pavlović: Ličnost i odgoj«, str. 19.

⁸⁴ Vukasović, »Prinosi razmatranju »Prinosi razmatranju i znanstvenom osvjetljavanju fenomena odgoja«, str. 171.

⁸⁵ Pataki, *Kultura i odgoj. Povodom Vuk-Pavlovićeve djela Ličnost i odgoj*, str. 8.

⁸⁶ Vuk-Pavlović, *Ličnost i odgoj*, str. 95.

⁸⁷ Isto, str. 98.

⁸⁸ Isto, str. 98–99.

⁸⁹ Vukasović, »Vrijednosno i općeljudsko utemeljenje odgoja«, str. 164.

⁹⁰ Isto.

mišljenju, u smisao života nije ići putem bez ljudskosti.⁹¹ To bi značilo »živjeti mimo savjesti«.⁹² Živjeti u takvu svijetu značilo bi da umjesto hijerarhije vlada anarhija vrednota, čime bi vrednota izgubila svoj osnovni smisao. Svijet individualiteta nije moguć, jer ih ne bi povezivala nikakva duhovna veza. Vuk-Pavlović smatra da bi pojedinac koji bi ustrajao u isticanju svoje neponovljivosti i jedinstvenosti, morao posezati za moći i vlašću, koje mu jedine mogu osigurati nesmetano postojanje.⁹³ Tako bi svi ratovali sa svima, jer individualitet »nasilnički za sebe svojata slobodu«.⁹⁴

Osim toga, Vuk-Pavlović zamjećuje da nedostaje objektivna mjera po kojoj bi se ispravno moglo odrediti koje bi ljude trebali odgajati individualizirajući, a prema kojima bi trebalo postupiti kolektivizirajući.⁹⁵ Kolektivitet bi zahtijevao da se čovjeku oduzme neovisnost u odlukama, sloboda i stvaralačke djelatnosti. Čovjekovo dostojanstvo bi tako bilo u potpunosti zgaženo. Zato kolektivitet, kao skup prirodnih individuuma, i ne predstavlja neko zajedništvo unutrašnje i duhovne naravi.⁹⁶ Nadalje, Vuk-Pavlović tvrdi da bi se u tom slučaju moralo s pojedinca ukloniti sve što bi ga razlikovalo od drugog pojedinca.⁹⁷ Ukoliko kolektiviziranje želi ostvariti svoj cilj, nužno je da čovjeka podvrgne diktatu pomoću kojeg bi se pojedinca stopilo u traženo jedinstvo. Stopljenost pojedinca s kolektivom postiže se izjednačenošću individuuma u njegovoj neslobodi.⁹⁸ Zato se čovjek mora pokoriti općenitom pravilu.

Opći i zajednički kulturni oblik mora biti kolektiviziranim pojedincima nametnut, jer bez takva oblika kolektivitet bi bio »ravan čoporu bez glave, vojsci bez vođe, stadu bez pastira«.⁹⁹ Kao što doznajemo od Vukasovića, izvanjski autoritet nameće kolektivitetu one norme, zakone i načela koja njemu odgovaraju.¹⁰⁰ Vuk-Pavlović zaključuje da »krajnji individualizam i najširi kolektivizam u zbilji idu usporedo« i da su oboje »samo lice i naličje iste osnovne volje, volje za moću i samovlašću.«¹⁰¹ Vukasović bilježi da jednostrani individualizam završava u anarhiji, a da krajnji kolektivizam ropski podčinjava ljude totalitarnim režimima.¹⁰² Time se pokazalo da individualitet i kolektivitet dovedeni do krajnosti povlače čovjeka u najniže ljudske razine. Kada bi se individualitet ostvario kao svrha, čovjek bi bio »rastočen u svome svojstvu »lica«, a kada bi

⁹¹ Kiril Temkov, »Etički pogledi Pavla Vuk-Pavlovića«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 13 (1987), str. 119–125, na str. 122.

⁹² Vuk-Pavlović, *Ličnost i odgoj*, str. 103

⁹³ Isto, str. 109.

⁹⁴ Isto, str. 117.

⁹⁵ Isto, str. 111.

⁹⁶ Pataki, »Pavao Vuk-Pavlović: Ličnost i odgoj«, str. 19.

⁹⁷ Vuk-Pavlović, *Ličnost i odgoj*, str. 116.

⁹⁸ Isto, str. 117.

⁹⁹ Isto, str. 118.

¹⁰⁰ Vukasović, »Prinosi razmatranju »Prinosi razmatranju i znanstvenom osvjetljavanju fenomena odgoja«, str. 171.

¹⁰¹ Vuk-Pavlović, *Ličnost i odgoj*, str. 119.

¹⁰² Vukasović, »Vrijednosno i općeljudsko utemeljenje odgoja«, str. 164.

se ostvario kolektivitet, nastavlja Vuk-Pavlović, čovjek bi bio kao ponižen rob te bi se spustio na razinu »do dresirane ili u okove stavljene životinje«. ¹⁰³ Također, Vuk-Pavlović naglašava da se individualna i socijalna komponenta ljudskog bića može i smije razvijati, ali samo ukoliko neće naštetiti ljudskoj osobnosti. ¹⁰⁴ Tendencija individualiziranja i kolektiviziranja moraju u odgoju biti dvije uravnotežene i funkcionalne komponente iz kojih će odgojnim postupkom nastati lice (persona). ¹⁰⁵

Vukasović tvrdi da je Pavao Vuk-Pavlović dobro poznao koncepcije individualne i socijalne pedagogije, ali da nikada nije prihvatio njihova stajališta. ¹⁰⁶ Prirodni odnos između individualiteta i kolektiviteta Vuk-Pavlović je okarakterizirao odnosom borbe za goli opstanak, a temelji se na moći i vlasti. O tom odnosu bit će više riječi u poglavlju »Filozofija politike«. Kulturni pak odnos između lica i zajednice, karakteriziran je slobodom kulturne povezanosti, a temelji se na duhu i ljubavi. ¹⁰⁷ Vuk-Pavlovićeva se promišljanja odupiru svakoj jednostranosti i jednog i drugog principa. ¹⁰⁸ Time se Vuk-Pavlović zalaže za izmirenje suprotnosti, potvrđivanje ljudske ličnosti i ljudske zajednice. ¹⁰⁹

Nadalje, odgajatelj će nastojati osloboditi ljudsku dušu od zemaljskog carstva individualiteta. Njegov cilj je da dovede ljudsku dušu u carstvo koje se rađa u dušama i oživljava u srcima ljudi dobre volje. ¹¹⁰ U tom carstvu pronalazi odgajatelj svoje pravo mjesto. Međutim, u odgajateljevo carstvo ne može se odjednom ući i nikada iz njega izaći. Kao što doznajemo od Vuk-Pavlovića, u njega se ulazi prevladavanjem onog životnog stanja kojemu se smisao gradi na vitalnim vrednotama. ¹¹¹ Vitalne vrednote ne pripadaju krugu ljubavi, nego su one vrednote moći. Iz carstva vitalnih vrednota vodi odgajatelj dušu odgojenika u sva viša područja carstva čiste personalnosti. ¹¹²

Međutim, dokle god se čovjek određuje prema individualitetu ili kolektivitetu, on ne izlazi iz okova u koje ga je stavila priroda. U okviru prirode nije moguće premostiti jaz koji dijeli čovjeka moći od čovjeka ljubavi. Onaj tko nije izašao iz okvira prirode, zaključuje Vuk-Pavlović, ne poznaje više od svrhe samoodržanja. ¹¹³ Čim je priroda poradila individuumima život, osudila ih

¹⁰³ Vuk-Pavlović, *Ličnost i odgoj*, str. 120.

¹⁰⁴ Isto.

¹⁰⁵ Brössler, »Filozofija odgoja. Povodom knjige: Ličnost i odgoj dra Vuk-Pavlovića«, str. 306.

¹⁰⁶ Vukasović, »Prinosi razmatranju i znanstvenom osvjetljavanju fenomena odgoja«, str. 172.

¹⁰⁷ Brössler, »Filozofija odgoja. Povodom knjige: Ličnost i odgoj dra Vuk-Pavlovića« str. 306.

¹⁰⁸ Vukasović, »Prinosi razmatranju i znanstvenom osvjetljavanju fenomena odgoja«, str. 172.

¹⁰⁹ Isto.

¹¹⁰ Kniewald, »Pavao Vuk-Pavlović, Ličnost i odgoj«, str. 201.

¹¹¹ Vuk-Pavlović, *Ličnost i odgoj*, str. 214.

¹¹² Brössler, »Filozofija odgoja. Povodom knjige: Ličnost i odgoj dra Vuk-Pavlovića«, str. 307.

¹¹³ Vuk-Pavlović, *Ličnost i odgoj*, str. 215.

je na smrt. Zato je sve što čovjek cijeni, kao prirodno biće, u suštini samo prirodno dobro.¹¹⁴ Istodobno, Pataki zamjećuje da vitalni život uvijek život u krugu.¹¹⁵ Vitalne vrednote i vitalna dobra, kao prividna, ne podižu i ne preobražavaju egzistenciju čovjeka. Oni služe održanju živote i nisu toliko vrednote i dobra, koliko su zapravo samo sredstva za postizanje ciljeva prirode.¹¹⁶ Probiti taj krug moguće je samo onda kada se uzdiže pogled prema svijetlu duha. U njemu se otkriva svijet idealnih prohtjeva i vrijednosno prožeta svijeta. To preobraženje, smatra Vuk-Pavlović, obilježeno je izmjenom krajnjeg životnog cilja.¹¹⁷

Pedagoška funkcija, kao kulturna funkcija, samo u licu može pronaći svoj zbiljski i primjereni izraz, pa u skladu s tim carstvo odgajateljevo može biti samo carstvo žive personalnosti.¹¹⁸ Razbuđujući lice u čovjeka, odgajatelj daruje zajednicu najdragocjenijim i nenaknadivim dobrom. Bitna upućenost na druge i potreba za humanizacijom nalaze se u osnovi duhovnih vrednota.¹¹⁹ Lice je živa jezgra oko koje se kreće čitava objektivna kultura.¹²⁰ U licu se vrednote izvorno javljaju, a u vrijednosnim se doživljajima otkrivaju i objavljuju čovjeku.¹²¹ Stoga, lice kao živi izvor vrednota predstavlja najviše dobro, »upravo pradobro.«¹²² Dakle, svijet bez lica bio bi svijet bez dobara. Prema tome Vuk-Pavlović određuje lice kao smisao i svrhu odgajanja: ono je »os vrijednosnog svijeta.«¹²³ Vrijednosni doživljaj je prva i posljednja instanca u odgajanju i u svakom pravom kulturnom životu.¹²⁴

Međutim, dokle god je čovjek lice koje se slobodno određuje prema idealnim prohtjevima što izviru iz područja vrednota, ne može za njega biti višeg autoriteta od vrijednosnog doživljaja. U carstvu odgajatelja ne može nikako i nikada biti individuum ili individualitet nekim autoritetom koji bi prema svojim svrhama određivao lice pitomčevo. Jedinu autoritet koji je dopušten jest pedagoški autoritet. Istodobno, Vuk-Pavlović zaključuje da ne postoji veća zabluda od mišljenja da je pedagoški autoritet nadmoć kojem se lice treba pokoriti.¹²⁵ Dakle, pedagoški autoritet nije autoritet moći, nego autoritet ljubavi, koji se odgajateljevim vrijednosnim doživljajima stiče i ostvaruje, ali se nikada ne može potpuno doseći.¹²⁶

¹¹⁴ Isto, str. 216.

¹¹⁵ Pataki, *Kultura i odgoj. Povodom Vuk-Pavlovićeva djela Ličnost i odgoj*, str. 14.

¹¹⁶ Stevan Pataki, »Pavao Vuk-Pavlović: Ličnost i odgoj«, *Jutarnji list*, Zagreb 20. studenoga 1932., str. 19

¹¹⁷ Vuk-Pavlović, *Ličnost i odgoj*, str. 217.

¹¹⁸ Brössler, »Filozofija odgoja. Povodom knjige: Ličnost i odgoj dra Vuk-Pavlovića«, str. 307.

¹¹⁹ Ivana Zagorac, »Traganja za spoznajom duše: doprinos filozofskoj misli Pavla Vuk-Pavlovića«, *Filozofska istraživanja* 27/1 (2007), str. 37–45, na str. 42.

¹²⁰ Vuk-Pavlović, *Ličnost i odgoj*, str. 218–219.

¹²¹ Pataki, »Pavao Vuk-Pavlović: Ličnost i odgoj«, str. 19.

¹²² Pataki, *Kultura i odgoj. Povodom Vuk-Pavlovićeva djela Ličnost i odgoj*, str. 14.

¹²³ Isto, str. 223.

¹²⁴ Isto.

¹²⁵ Vuk-Pavlović, *Ličnost i odgoj*, str. 227.

¹²⁶ Kniewald, »Pavao Vuk-Pavlović, Ličnost i odgoj«, str. 201.

Istodobno, odgajatelj će ići za tim da kulturnu napetost usadi u lice. Tom prilikom Vuk-Pavlović je zapisao da bi odgajatelj time »gradio osnov i izravnao tlo za stalnu sklonost i trajnu pripravnost lica, da bude sveđ živo mjesto nazočnosti vrednote i po tome zdrava klica budućnosti«. ¹²⁷ Zatim, čim čovjek kao lice živi kulturnim životom morat će živjeti i zasebnim životnim stilom u okviru zasebne zajednice. U vrijednosnom se izražavanju i kulturnom djelovanju, nastavlja Vuk-Pavlović, lice mora »uzasebiti«. ¹²⁸ Budući da je pedagoška funkcija po svom bivstvu univerzalno upravljena prema vrednotama, značit će da je uzasebljenje pitomčevo zapravo njegova vlastita odluka. Odgajatelj neće voditi pitomca putem uzasebljenja. Pitomac to čini iz svoje unutrašnje slobode i na svoju vlastitu odgovornost. Također, Vuk-Pavlović tvrdi da odgajatelj može samo pomoći pitomcu da bude samostalan, da bi se mogao priključiti nekoj zajednici. ¹²⁹ Odgojne snage nikada neće pitomcu onemogućavati njegovo uzasebljenje. S druge pak strane, svako uzasebljenje značilo bi i određeno ograničenje. Na taj način se pitomac ograđuje u zaseban kulturni krug i rastavlja od svih drugih kulturnih krugova. Osim toga, Vuk-Pavlović naglašava da uzasebljenje ne jamči kulturnu povezanost i kontinuitet, nego stvara granice kojima u carstvu odgajatelja nema mjesta. ¹³⁰ U pitomčevu uzasebljenju i priključenju nekoj zajednici ne doseže odgoj punoću svog smisla.

Dakle, odgajanje je u tom vidu dvostruko zaokupljeno licem. Odgajanje najprije pomaže licu da pronade sebe, kada ga privodi visinama kulture, i ujedno postupno izgrađuje njegovu samostalnost čineći ga sposobnim da se kao duhovno biće po svojoj slobodi uzasebi i, koliko je moguće, stvaralački odredi. Zatim, Vuk-Pavlović zaključuje da prema krajnjem naporu odgoja lice treba prerasti u ličnost, a ličnost je čovjek onda kada iz njega izvire odgojni utjecaji i učinci. ¹³¹ Odgojni odnos ispunio je svoju svrhu onda kada je lice na sebe preuzelo zadaću i odgovornost odgajateljevu i prestalo biti pitomcem. ¹³² Dakle, konačna svrha odgajanja je ostvarenje odgajateljske svijesti kao jednog posebnog vrijednosnog doživljaja. ¹³³ Ličnost ljubi vrednote, a zbog njih ljubi i ljudsku dušu. Život ličnosti je život i u duhu i u ljubavi. ¹³⁴ Kultura i smisao života moraju se uvijek iznova ostvarivati, a jedino se odgajateljskom ljubavlju održava

¹²⁷ Vuk-Pavlović, *Ličnost i odgoj*, str. 236–237.

¹²⁸ Isto, str. 238.

¹²⁹ Isto, str. 239.

¹³⁰ Isto, str. 243.

¹³¹ Isto, str. 248.

¹³² Isto.

¹³³ Pataki, *Kultura i odgoj. Povodom Vuk-Pavlovićeva djela Ličnost i odgoj*, str. 14–15.

¹³⁴ Pataki, »Pavao Vuk-Pavlović: Ličnost i odgoj«, str. 19.

kontinuitet vrijednosnog doživljavanja.¹³⁵ Kada bi se ličnost sa svojim stvaralaštvom, ljubavlju i vrijednosnim doživljajima ugasila, nestala bi kultura, vrednote i smisao ljudskog opstanka.¹³⁶

2.1. Pedagogija kao sastavni dio filozofije

U djelu *Ličnost i odgoj* Pavao Vuk-Pavlović promišljao je i o odnosu pedagogije i filozofije. Na njihovu bliskost ukazao je i Ante Vukasović u članku »Prinosi razmatranju i znanstvenom osvjetljavanju fenomena odgoja« (1987). Tom prilikom zapisao je da u plejadi naših filozofa, koji su se teorijski i praktično bavili odgojnim pitanjima, i u plejadi pedagoga, koji su pokazivali afinitet za razmatranje filozofskih problema i postignuća na tom području, »ugledno mjesto pripada Pavlu Vuk-Pavloviću«.¹³⁷

Naime, Vuk-Pavlović pedagogiji pristupa kao filozofskoj disciplini. Milan Polić ističe da je Vuk-Pavlović, nasuprot onih koji su u nas utemeljivali pedagogiju kao znanost, utemeljivao našu filozofiju odgoja.¹³⁸ Vuk-Pavlović tvrdi da je pedagogija »naprosto sastavni dio filosofije same i već kao takva s ostalim filozofičkim disciplinama izjednačena, ukoliko ne će da bude bez postojanih općenitih osnova, koji je uopće omogućuju kao nauku«.¹³⁹ Polić smatra da takvo određenje pedagogije proizlazi iz Vuk-Pavlovićeva poimanja odgoja kao djelatnosti usmjerene na budućnost i ostvarenje vrednota. Time pedagogija svoje teorijsko uporište može imati samo u filozofiji, jer je područje budućnosti i vrijednosnog bitno filozofsko područje, koje istražuju različite, ali međusobno povezane filozofske discipline.¹⁴⁰ Nadalje, nastavlja Polić, iz Vuk-Pavlovićeva određenja pedagogije jasno je da ona ne može biti pomoćna znanost filozofiji, a zbog toga što pedagogija nije ništa drugo nego filozofija odgoja.¹⁴¹ Stoga, ona nije ovisna ni o kojoj znanosti, nego ih oblikuje po svojim pedagoškim principima.¹⁴²

Istodobno, Dragor Zarevski u članku »Pedagoške ideje u okviru filozofijskog sistema Pavla-Vuk Pavlovića« (2003) piše da se znanstveno utemeljeni predmet pedagoških istraživanja ne može definirati izvan predmeta filozofskog istraživanja.¹⁴³ Ivan Esih pak u članku »Odgajanje kao univerzalna kulturna praksa. Uz novo djelo prof. dra Pavla Vuk-Pavlovića: »Ličnost i odgoj« (1932) bilježi da se pedagoška načela i zahtjevi ne smiju izvoditi iz bilo kojih jednostranih i

¹³⁵ Brössler, »Filozofija odgoja. Povodom knjige: Ličnost i odgoj dra Vuk-Pavlovića«, str. 308.

¹³⁶ Pataki, *Kultura i odgoj. Povodom Vuk-Pavlovićeva djela Ličnost i odgoj*, str. 15.

¹³⁷ Vukasović, »Prinosi razmatranju »Prinosi razmatranju i znanstvenom osvjetljavanju fenomena odgoja«, str. 163.

¹³⁸ Polić, »Predgovor«, u: Pavao Vuk-Pavlović *Filozofija odgoja*, str. 12.

¹³⁹ Vuk-Pavlović, *Ličnost i odgoj*, str. 42.

¹⁴⁰ Polić, *Život i djelo Pavla Vuk-Pavlovića*, str. 126.

¹⁴¹ Isto, str. 127.

¹⁴² Vlado Petz, »Filozofija odgoja. Pavao Vuk-Pavlović: 'Ličnost i odgoj'«, *Obzor*, br. 291, Zagreb (1932), str. 236.

¹⁴³ Zarevski »Pedagoške ideje u okviru filozofijskog sistema Pavla Vuk-Pavlovića«, str. 173.

specijalnih interesa ili iz interesa bilo koje društvene organizacije, nego moraju biti prožeti »opće filozofičkim duhom«.¹⁴⁴ Pedagogiji kao »tehnologiji odgoja«, koja bi se bavila ustanovljivanjem i opisivanjem odgojnih zakonitosti na osnovu istraživanja postojeće stvarnosti, Vuk-Pavlović odbija priznati dostojanstvo znanosti.¹⁴⁵ Takva pedagogija nema svoj znanstveni predmet ni svoje specifične znanstvene metode, već si prisvaja, služeći se metodama drugih znanosti, predmet filozofije.¹⁴⁶

¹⁴⁴ Esih, »Odgajanje kao univerzalna kulturna praksa. Uz novo djelo Pavla Vuk-Pavlovića *Ličnost i odgoj*«, str. 3.

¹⁴⁵ Polić, *Život i djelo Pavla Vuk-Pavlovića*, str. 126–127.

¹⁴⁶ Isto, str. 126–127.

3. Etika

Iako se Vuk-Pavlovićevo djelo *Ličnost i odgoj* smatra našom prvom filozofijom odgoja, u njemu su prisutne i etičke teme. Navedenu tvrdnju potvrđuju Vuk-Pavlovićeve promišljanja u petom poglavlju naslovljenom »Odgajateljska ljubav«.

U njemu Vuk-Pavlović određuje značenje moći duhovne ljubavi bez koje nema odgojnog odnosa i njegove punoće.¹⁴⁷ Nema druge ljubavi, osim duhovne, koja bi mogla svladati slijepo samoljublje. Odgajatelj i pitomac moraju se u toj ljubavi sresti i vezati. Istodobno, Vukasović zamjećuje da se u osnovi svakog odgojnog čina nalazi odgajateljska ljubav i sloboda.¹⁴⁸ No, ta ljubav ne bi bila odgajateljska kada ne bi bila usmjerena prema budućnosti. Odgajateljska ljubav nije odriješena od svih vrednota, nego je ona nazočnost bilo kojih istinskih vrednota. Upravo se zato razlikuje od svih drugih ljubavi, bilo od jednostranih ljubavi prema pojedinim vrednotama, bilo od svestrane filozofske ljubavi.¹⁴⁹ Dakle, filozofska ljubav, tvrdi Vuk-Pavlović, obraća se cjelokupnom carstvu vrednota.¹⁵⁰ Njoj nije stalo do različitih mogućih promjenjivih i prolaznih načina djelovanja u povijesti, a ni do toga da ih na uvuče u povijesno zbivanje. Ona ne živi za čežnjom da daruje i oploduje, nego je bivstvom svojim u krajnjem naponu ljubavi, koja vidi i spoznaje.¹⁵¹

Nasuprot tome, odgajateljska ljubav priklanja se živom dodiru onoga što stoji nad vremenom i s onim što teče u vremenu. Pritom odgajateljev nazor prema svijetu nije obavezna norma koja bi trebala za svakoga bezuvjetno vrijediti. Odgajatelj koji bi nametao svoju volju bio bi najgori rušitelj kulturnog života i najjadnija opreka odgajatelju.¹⁵² On nije propagator i službenik neke određene kulturne forme, nego pristupa pitomcu slobodnu, da u njemu oživi sve mogućnosti vrijednosnog doživljavanja.¹⁵³

Odgajateljska ljubav kreće se u dva pravca: prema vrednotama i prema duši odgojenika.¹⁵⁴ Odgajatelj se obraća dušama svojih odgojenika u ime vrednota da ih učini primamljivima za vrijednosti i da im olakša uzlet do vrednota.¹⁵⁵ Njegova ljubav cilja na obogaćivanje odgojenika

¹⁴⁷ Esih, »Odgajanje kao univerzalna kulturna praksa. Uz novo djelo Pavla Vuk-Pavlovića *Ličnost i odgoj*«, str. 3.

¹⁴⁸ Vukasović, »Vrijednosno i općeljudsko utemeljenje odgoja«, str. 165.

¹⁴⁹ Vuk-Pavlović, *Ličnost i odgoj*, str. 58.

¹⁵⁰ Isto, str. 59.

¹⁵¹ Isto.

¹⁵² Isto, str. 61.

¹⁵³ Pataki, *Kultura i odgoj. Povodom Vuk-Pavlovićeve djela Ličnost i odgoj*, str. 8.

¹⁵⁴ Ante Vukasović, *Etika, moral, osobnost: moralni odgoj u teoriji i praksi odgajanja* (Zagreb: Školska knjiga, 1993), str. 290.

¹⁵⁵ Ante Vukasović, *Likovi istaknutih hrvatskih pedagoga: Ivan Filipović, Vjekoslav Košćević, Stjepan Matičević, Pavao Vuk-Pavlović, Stjepan Pataki, Zlatko Pregrad, Pero Šimleša / Ante Vukasović* (Zagreb: Školske novine, 2015), str. 106.

vrijednostima, gleda u njemu ono što treba postati, usmjerena je na pozitivno i pretpostavlja prihvaćanje i uzvratanje.¹⁵⁶ Da bi pobliže opisao odgajateljsku ljubav, Vuk-Pavlović navodi druge vrste ljubavi, koje nisu u potpunosti oprečne odgajateljskoj, ali su drugačije.¹⁵⁷ Brössler bilježi da Vuk-Pavlović razlikuje odgajateljsku ljubav od karitativne i religiozne ljubavi te je genetički razvija iz materinske ljubavi.¹⁵⁸

Karitativna ljubav priljubljuje se ljudskoj duši bez obzira na to kako ona stoji prema vrednotama. Ona je bezuvjetna i nije joj stalo do toga da dušu oplodi vrednotama, nego joj prilazi izravno radi nje same, da je tješi dok je žedna milosti darujući joj samu sebe.¹⁵⁹ Isto tako, ona počiva na milosti i suosjećanju koji impliciraju nejednak odnos bez zahtjeva za uzvratanjem.¹⁶⁰ Religiozna ljubav, ističe Vuk-Pavlović, jest »najčistija ljubav, rijetka kao svet život bez ljage, traži u sebi samoj i u nepovredivoj svojoj snazi sredstvo iskupljenja te prijanja za dušu, gdje god je bilo, spremna da se sva za nju žrtvuje i odreče svega.«¹⁶¹ Zato se može zaključiti da je karitativna ljubav obilježena darivanjem, a religiozna žrtvovanjem.

Za razliku od karitativne i religiozne ljubavi, odgajateljska ljubav zahtjeva primanje darova ljubavi i njihovo uzvratanje.¹⁶² U takvoj ljubavi, nastavlja Vuk-Pavlović, počiva svježa klica iz koje se razvija uzajamnost bez koje se odgajanje nikada ne bi moglo naći na čvrstom, sigurnom tlu.¹⁶³ Samo takvu vrstu ljubavi odgajatelj zahtjeva. Kao što ljubav prema vrednotama i njihovoj nazočnosti navodi odgajatelja da ljubi dušu pitomčevu, tako treba odgajateljska ljubav postupno rađati kod pitomca život ispunjen prema vrednotama. On ne ljubi da bi primao, nego da može davati sjeme što ga sije i što ga više razdaje to je odgajatelj bogatiji.¹⁶⁴ Odgajateljska ljubav obraća se mladenačkoj duši da joj olakša uzlet do vrednota, čije vremenske konkretne oblike nazivamo kulturom.¹⁶⁵

Kao pravi primjer takve ljubavi Vuk-Pavlović navodi materinsku ljubav.¹⁶⁶ Materinska ljubav istinski je ljudska kada nije usmjerena na samoodržanje djetetovo, kada mu ne želi samo služiti, nego i onda kada kao ljubav prema duši traži uzvratanje ljubavi i bori se za nju.¹⁶⁷ No, Ivana Zagorac i Katarina Mijić u članku »Karakteristike odgoja u filozofiji odgoja Pavla-Vuk

¹⁵⁶ Vukasović, »Vrijednosno i općeljudsko utemeljenje odgoja«, str. 165.

¹⁵⁷ Zagorac i Mijić, »Karakteristike odgoja u filozofiji odgoja Pavla Vuk-Pavlovića«, str. 74.

¹⁵⁸ Brössler, »Filozofija odgoja. Povodom knjige: Ličnost i odgoj dra Vuk-Pavlovića«, str. 305.

¹⁵⁹ Vuk-Pavlović, *Ličnost i odgoj*, str. 62.

¹⁶⁰ Zagorac i Mijić, »Karakteristike odgoja u filozofiji odgoja Pavla Vuk-Pavlovića«, str. 75.

¹⁶¹ Vuk-Pavlović, *Ličnost i odgoj*, str. 63.

¹⁶² Isto, str. 64.

¹⁶³ Isto.

¹⁶⁴ Isto, str. 65.

¹⁶⁵ Brössler, »Filozofija odgoja. Povodom knjige: Ličnost i odgoj dra Vuk-Pavlovića«, str. 305.

¹⁶⁶ Vuk-Pavlović, *Ličnost i odgoj*, str. 65.

¹⁶⁷ Isto, str. 66.

Pavlovića« (2017/2018) smatraju da je vrlo neobično to što je Vuk-Pavlović za primjer ljubavi uvjetovane uzvraćanjem uzeo baš majčinsku ljubav, koja se često ističe kao bezuvjetna ljubav i kao ona koja ne nestaje niti kada je neuzvrćena.¹⁶⁸ No, čini se da time Vuk-Pavlović osvjetljava neke nove osobine usporedbom majčinske i odgajateljske ljubavi.¹⁶⁹ Dakle, materinska ljubav nastoji preći granice koje stoje između nje i djeteta. Majka želi stvoriti odnos koji će pomoći djetetu »utrti put do puna čovjštva, koje se i opet ne da zamisliti mimo vrednota i primjerena njihova doživljavanja«. ¹⁷⁰ Karitativna ljubav jak je element materinske ljubavi. Ona se očituje u vjeri u pitomčev odgoj, jer nitko ne vjeruje u ljudsku dušu kao majka.¹⁷¹ Tako majka postaje prvim odgajateljem pitomca.

Međutim, ljubav prema vrednotama ne rađa se s čovjekom, nego ljudski rod isprva ljubi sebe sama. Otuda proizlazi vrijednost materinske ljubavi, koja snubeći nastoji osloboditi dijete od samoljublja, s kojim se kao prirodno biće rodilo te nastoji proširiti njegovo *ja*.¹⁷² Dakako, takvo snubljenje ne treba shvatiti kao odgoj, ali mu je ono nužan prethodnik.¹⁷³ Snubljenje potaknuto ljubavlju razlikuje se od svakog drugog upravo zato što je oruđe kojim će se graditi na cilju pitomčevu: da se odredi prema budućnosti i usmjeri na njezino ispunjenje. Kao što doznajemo od Vuk-Pavlovića, sav odgoj rađa se iz duha ljubavi i samo se iz njega može i roditi.¹⁷⁴

¹⁶⁸ Zagorac i Mijić, »Karakteristike odgoja u filozofiji odgoja Pavla Vuk-Pavlovića«, str. 75.

¹⁶⁹ Isto.

¹⁷⁰ Vuk-Pavlović, *Ličnost i odgoj*, str. 66.

¹⁷¹ Isto, str. 67.

¹⁷² Isto, str. 68.

¹⁷³ Isto, str. 69.

¹⁷⁴ Isto, str. 70.

4. Filozofija kulture i povijesti

Marija Brida u monografiji *Pavao Vuk-Pavlović: čovjek i djelo* (1974) bilježi da se temeljni stavovi Vuk-Pavlovićeve filozofije i njihova tumačenja na različitim područjima ujedanju u koherentan skup pogleda, koji se može nazvati njegovom filozofijom kulture.¹⁷⁵ Namjera na doživljaju zasnovane filozofije prema filozofiji kulture, proizlazi iz toga što je u njoj doživljaj tako zahvaćen da se njegovo središte i vrijednosni smisao podudaraju sa životnim snagama koje čine okosnicu kulture.¹⁷⁶ Osim toga, Barišić dodaje da je Pavao Vuk-Pavlović promatrao kulturu usidrenu u neposrednoj ljudskoj duševnosti kao nutarnju sastavnicu ljudske biti.¹⁷⁷

Kada je promišljao o kulturi, Vuk-Pavlović je istaknuo da kultura ima dva obraza i da se dvojako ističe.¹⁷⁸ To su lična (subjektivna) kultura i kultura zajednice (način očitovanja kulture prema objektima).¹⁷⁹ Lična kultura usidrena je u pojedincu i ona je njegova svojina. Na njoj se izgrađuje životni stil pojedinca te je ona mjera po kojoj se određuje njegova nebeska cjelina.¹⁸⁰ Za ličnu kulturu moglo bi se reći da je subjektivna, nastavlja Vuk-Pavlović, a slikovito bi se dala naznačiti i kao unutarnja kultura.¹⁸¹ Njezini nositelji su lica, pa je stoga dobila naziv lična kultura. Na osnovu lične kulture stvaralačkim činom nastaje kultura za koju možemo reći da je neovisna od pojedinca. Tu kulturu Vuk-Pavlović naziva kulturom zajednice. Ona ne počiva na licima, nego u stvarima, koje su izražajne pojave vrijednosna doživljaja, a nose, koliko se vrijednosti na njih prislanjaju, ime dobara.¹⁸² Također, Vuk-Pavlović bilježi da se kultura zajednice u užem značenju riječi može zvati i »civilizacijom«.¹⁸³

Navedena očitovanja kultura međusobno se uvjetuju na jednak način, kao što ne može biti zajednice bez lica niti lica bez zajednice. Istodobno, Vuk-Pavlović tvrdi da lica ulaze u zajednicu i tvore je tek u unutarnjoj povezanosti, kojoj se osnova može pronaći samo u kulturi.¹⁸⁴ Upravo su lica glavni čimbenici koji su kulturno povezani da zajednica može nastati i razvijajući se opstati. Ante Vukasović u članku »Prinosi razmatranju i znanstvenom osvjetljavanju fenomena odgoja« (1987) tvrdi da kao što ni lice nije samo biološka jedinka nego ljudsko biće sposobno za vrijednosna doživljavanja, tako ni zajednica nije gomila, skupina pojedinaca, nego je mora

¹⁷⁵ Brida, *Pavao Vuk-Pavlović: čovjek i djelo*, str. 127.

¹⁷⁶ Isto.

¹⁷⁷ Pavo Barišić, »Filozofska antropologija u Hrvatskoj«, *Filozofska istraživanja* 39/2 (2019), str. 293–312, na str. 304.

¹⁷⁸ Vuk-Pavlović, *Ličnost i odgoj*, str. 72.

¹⁷⁹ Esih, »Odgajanje kao univerzalna kulturna praksa. Uz novo djelo Pavla Vuk-Pavlovića *Ličnost i odgoj*« str. 3.

¹⁸⁰ Vuk-Pavlović, *Ličnost i odgoj*, str. 73.

¹⁸¹ Isto.

¹⁸² Isto.

¹⁸³ Isto, str. 74.

¹⁸⁴ Isto.

povezivati »duh zajednice«.¹⁸⁵ Duh zajednice objavljuje se u oživljavanju određene kulture i izgrađivanju njezine budućnosti. Taj duh prožima sva ona lica koja su uspjela preko svojih vrijednosnih doživljaja otkriti i spoznati duh kulture zajednice ili lične kulture.¹⁸⁶

Ukoliko lice ne pripada zajednici kao kulturnom jedinstvu, onda ono ne može bez ikakva odnosa prema kulturi biti zbiljski član zajednice. Zajednica ne može postojati mimo kulture, pa je ona tako u bilo kojem svojem kulturnom obliku kulturna zajednica. Lica su ta koja su kulturno povezana da zajednica može nastati i razvijati se. Tom prilikom Vuk-Pavlović zapisuje da »samo u okviru kulture može biti kako lica, tako i zajednica.«¹⁸⁷ I samo je na osnovu navedene okolnosti razvitak zajednice povijest, više negoli isprazno odmicanje vremena. Ivan Esih pritom bilježi da živi uzajamni odnos između kulture lica i zajednice upućuje na to da kultura nije nešto negiblivo, statično, nego nešto djelovno i dinamično.¹⁸⁸

Prestanak razvoja kulture, smatra Vuk-Pavlović, značio bi smrti kulture i povijesti.¹⁸⁹ Glavnu ulogu u tom razvoju preuzela je pedagoška funkcija. Unutrašnja dinamika kulture vrhovni je budilac pedagoške funkcije i iskonski izvor osnovnim pobudama koje stvaraju odgajatelja.¹⁹⁰ Pedagoška funkcija polazi od lica i lične kulture, a smjera na ličnost i ljudsku zajednicu, na opće vrednote, na kulturna doba i na zajedničku kulturu.¹⁹¹ Takvo odgojno djelovanje, zaključuje Vuk-Pavlović, »nije samo u povijest utkano, ono je štaviše izaziva i gradi u svijesnoj namjeri živo na njezinu razvitku, prema čemu pedagoška funkcija i pripada odlučno među funkcije povjesnotvorne.«¹⁹²

¹⁸⁵ Vukasović, »Prinosi razmatranju »Prinosi razmatranju i znanstvenom osvjetljavanju fenomena odgoja«, str. 170.

¹⁸⁶ Pataki, »Pavao Vuk-Pavlović: Ličnost i odgoj«, str. 19.

¹⁸⁷ Vuk-Pavlović, *Ličnost i odgoj*, str. 77.

¹⁸⁸ Esih, »Odgajanje kao univerzalna kulturna praksa. Uz novo djelo Pavla Vuk-Pavlovića *Ličnost i odgoj*«, str. 3.

¹⁸⁹ Vuk-Pavlović, *Ličnost i odgoj*, str. 79.

¹⁹⁰ Esih, »Odgajanje kao univerzalna kulturna praksa. Uz novo djelo Pavla Vuk-Pavlovića *Ličnost i odgoj*«, str. 3.

¹⁹¹ Vukasović, »Prinosi razmatranju »Prinosi razmatranju i znanstvenom osvjetljavanju fenomena odgoja«, str. 170.

¹⁹² Vuk-Pavlović, *Ličnost i odgoj*, str. 72.

5. Filozofija politike

Pavo Barišić u članku »Filozofija politike Pavla-Vuk Pavlovića« (2019) bilježi da Pavao Vuk-Pavlović nije izgradio filozofiju politike kao zasebnu disciplinu, ali da u svojim djelima donosi brojna razmatranja o politici.¹⁹³ Tvrtko Jolić pak u članku »Zajednica i vrijednosti. Politika u djelu Pavla-Vuk Pavlovića« (2017/2018) smatra da se politika i fenomeni vezani uz nju javljaju u Vuk-Pavlovićevim djelima kao jedna od vrednota koja određuje čovjeka kao biće vrednota.¹⁹⁴ Među istraživačima hrvatske filozofske baštine koji su izvijestili o Vuk-Pavlovićevu bavljenju filozofijom politike izdvajam još i Ivanu Zagorac, koja je zapisala da se Vuk-Pavlović očitovao o temama o »ljubavi, moći, politici, religiji, kulturi, zajednici, filozofiji.«¹⁹⁵ Nakon uvida u Vuk-Pavlovićev opus uočava se, zaključuje Barišić, da je politika u Vuk-Pavlovićevu životu odigrala sudbonosnu ulogu te da je uvelike odredila njegov život.¹⁹⁶ Dakle, filozofija politike prisutna je i u djelu *Ličnost i odgoj*.

Kada je promišljao o određenju životnog puta čovjeka, Vuk-Pavlović je istaknuo da postoje dva smjera prema kojima se čovjek određuje.¹⁹⁷ U jednom smjeru čovjeka pokreće nagon da se kao stvor prirode održi pod što boljim uvjetima opstanka, a taj nagon svoj vrhunac doseže u žudnji za vlašću.¹⁹⁸ U drugom smjeru vodi ga potreba da život uzvisi vrednotama, da ga uzvisi usrdnim usvajanjem duhovnih prohtjeva.¹⁹⁹ I jednom i drugom principu čovjek je uvijek podređen. Prema kojem će se principu usmjeriti, odredit će ga kao čovjeka moći ili čovjeka ljubavi. Čovjeka prirode, tvrdi Patki, rukovodi moć, a čovjeka duha i prave kulture rukovodi ljubav.²⁰⁰ Brössler dodaje da moć i ljubav ne idu jednakim korakom.²⁰¹ To su dva oprečna, ali istodobno i povezana principa. Oba žele zavladatai čovjekom i ispuniti svoj konačni smisao. Kao što doznajemo od Patakija, moć i ljubav predstavljaju snage života, ali u hijerarhijskom poretku ljubavi pripada

¹⁹³ Pavo Barišić, »Filozofija politike Pavla Vuk-Pavlovića«, u: Erna Banić-Pajnić, Mihaela Girardi-Karšulin, Snježana Paušek-Baždar i Željka Metesi Deronjić (ur.), *Hrvatska filozofija i znanost: Jučer, danas, sutra* (Zagreb: Institut za filozofiju, 2019), str. 81–129, na str. 81.

¹⁹⁴ Tvrtko Jolić, »Zajednica i vrijednosti. Politika u djelu Pavla Vuk-Pavlovića«, u: Sead Alić (ur.), *Na sjeveru s Pavlom Vuk-Pavlovićem* (Zagreb: Sveučilište sjever; Sekcija za filozofiju medija Hrvatskog filozofskog društva / Centar za filozofiju medija i mediološka istraživanja, 2017/2018), str. 41–51, str. 47.

¹⁹⁵ Ivana Zagorac, »Filozofsko naslijeđe Pavla Vuk-Pavlovića« / »Philosophical Heritage of Pavao Vuk-Pavlović«, str. 18, u: »Pavao Vuk-Pavlović: život i djelo«, knjižica sažetaka znanstvenog skupa održanog 10. studenog 2016. godine u Koprivnici povodom 40. godišnjice Vuk-Pavlovićeve smrti, str. 16–26, u: *Pavao Vuk-Pavlović: izložba i znanstveni skup povodom 40. godišnjice smrti* (Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 2016), na str. 18.

¹⁹⁶ Barišić, »Filozofija politike Pavla Vuk-Pavlovića«, str. 81.

¹⁹⁷ Vuk-Pavlović, *Ličnost i odgoj*, str. 123.

¹⁹⁸ Isto.

¹⁹⁹ Isto.

²⁰⁰ Pataki, »Pavao Vuk-Pavlović: Ličnost i odgoj«, str. 19.

²⁰¹ Brössler, »Filozofija odgoja. Povodom knjige: Ličnost i odgoj dra Vuk-Pavlovića«, str. 306.

prvo mjesto.²⁰² Čovjek kao lice mora odabrati put ljubavi, jer bez ljubavi ne može se lice oplemenjivati i ispunjavati svoj život. Ljubav je ključ za rješenje tajne života i svijeta.²⁰³

Kao što se područja individualiteta i kolektiviteta razlikuju od područja zajednice i lica, tako su i politika i odgoj suprotnosti koje se ne mogu izjednačiti.²⁰⁴ Moć se odnosi na razinu života u kojoj vlada zakon individualnosti, a ljubav se odnosi na očitovanje čovjeka kao lica što raste sa zajednicom koje je član.²⁰⁵ Osim toga, načelna suprotstavljenost između politike i odgoja, smatra Polić, proizlazi iz toga što je politika usmjerena na zadobivanje vlasti, i to kakva god ona bila.²⁰⁶ Te se dvije snage nalaze u neprestanom konfliktu koji se ne može izmiriti kompromisom.²⁰⁷ Političko djelovanje zahtijevalo bi stvaranje javnog poretka uz pomoć vlasti i sile, a da bi se održala moć individualiteta. Političkim vidom naziva Vuk-Pavlović ono ljudsko djelovanje kojim se čovjek nastoji održati kao prirodno biće.²⁰⁸ Nasuprot političkom djelovanju, Vuk-Pavlović odgojni vid određuje kao način na koji se rasploduje duhovni čovjek i čovjek kao lice.²⁰⁹

Pavo Barišić zapaža da politika spravnjuje ljude u odnosu na poredak i na odnose moći, dok ih odgoj pretvara u autentične osobe s originalnim duhom življenja.²¹⁰ Nijedno stvaralaštvo ne trpi kontrole i ograničavanja, bilježi Polić, stoga će opreka između politike i odgoja biti veća što je vlast manje demokratska, a odgoj prožetiji stvaralaštvom.²¹¹ Oprečnost između politike i odgoja bivstvena je, a one se međusobno mogu uskladiti samo onda ako se jedno od njih podvrgne drugome: da postane služavka drugome.²¹² One zbog svoje različitosti ne mogu ići skupa. Mogu se samo izvanjski povezati, ali u tom slučaju jedno od njih gubi svoj pravi smisao. Različitost između politike i odgoja potječe iz njihovih suprotnih usmjerenja. Odgajanje traži svoj izraz u licu i usmjeren je na osobnost. Političko djelovanje usmjereno je na individualitet kao osnovno mjerilo, pri čemu svojom snagom uređuje i svojom moći podlaže pojedinačnosti koje pripadaju skupini.²¹³ Pataki navodi da je pedagoška funkcija usmjerena na budućnost, dok politička ide za održanjem tradicije.²¹⁴ I kao što odgajatelj pronalazi svoju svrhu u budućnosti, tako političar

²⁰² Pataki, »Pavao Vuk-Pavlović: Ličnost i odgoj«, str. 19.

²⁰³ Pataki, *Kultura i odgoj. Povodom Vuk-Pavlovićeva djela Ličnost i odgoj*, str. 10.

²⁰⁴ Brössler, »Filozofija odgoja. Povodom knjige: Ličnost i odgoj dra Vuk-Pavlovića«, str. 306.

²⁰⁵ Vuk-Pavlović, *Ličnost i odgoj*, str. 125.

²⁰⁶ Polić, *Život i djelo Pavla Vuk-Pavlovića*, str. 121.

²⁰⁷ Pataki, *Kultura i odgoj. Povodom Vuk-Pavlovićeva djela Ličnost i odgoj*, str. 10.

²⁰⁸ Vuk-Pavlović, *Ličnost i odgoj*, str. 135.

²⁰⁹ Isto.

²¹⁰ Barišić, »Filozofija politike Pavla Vuk-Pavlovića«, str. 93.

²¹¹ Polić, *Život i djelo Pavla Vuk-Pavlovića*, str. 121.

²¹² Vuk-Pavlović, *Ličnost i odgoj*, str. 136.

²¹³ Barišić, »Filozofija politike Pavla Vuk-Pavlovića«, str. 94.

²¹⁴ Brössler, »Filozofija odgoja. Povodom knjige: Ličnost i odgoj dra Vuk-Pavlovića«, str. 306.

smjera na prošlost u kojoj je usidrena određena moć te se u njoj usadilo pravo na nju.²¹⁵ Političar je, tvrdi Pataki, najjasniji predstavnik moći i njezinih svrha.²¹⁶ Politika je usmjerena na stjecanje moći, na održanje vlasti i na očuvanje dana poretka koji je izgrađen u određenoj vlasti. Također, politika nastoji zaštititi određeni poredak od utjecaja bilo kakve neprijateljske moći i sile. Njezin primarni cilj je, smatra Vuk-Pavlović, da »održi na životu prošlost«.²¹⁷ Uz to, Vuk Pavlović bilježi da se političkim može smatrati samo uspjeh moći i njegovo učvršćivanje.²¹⁸ Jedini moral na koji će se politika ugledati jest jačanje moći. Ante Vukasović u članku »Vrijednosno i opće ljudsko utemeljenje odgoja« (2003) zaključuje da u ovom slučaju i nemoralni ciljevi opravdavaju sva primijenjena sredstva.²¹⁹ Jedini imperativ koji bezuvjetno vrijedi u politici je sljedeći: »razvij moć!«²²⁰ Onaj tko se jednom odluči postaviti na tlo moći, ne bira sredstva kojima bi što lukavije spriječio i potom sasvim istrijebio tuđu prošlost. Međutim, Barišić naglašava da politika treba biti plemenita i značiti puno više od čiste politike koju provode posjednici političke moći.²²¹ Njezina svrha ne bi trebala biti u totalitarnim oblicima vlasti, nego u promicanju slobode i sreće ljudi. Kao što doznajemo od Barišića, velike su političke kreposti snošljivost i obzirnost koje bi davale politici ćudorednu dimenziju i povezanost sa slobodom.²²² Međutim, iz Vuk-Pavlovićeva promišljanja može se zaključiti da politički vrijedi samo pravi uspon u vlasti.

U svojim daljnjim promišljanjima Vuk-Pavlović je zapisao sljedeće: »Velika je prošlost ponos politika.«²²³ Nastojanje politika očituje se u odlučnosti da prošlost održi nepromjenjivom, pa se upravo po navedenu obilježju odvaja od odgajatelja koji prije svega smjera na budućnost. Zbog svoje upravljenosti na prošlost, politička je funkcija ograničena. Ona se rukovodi sredstvima moći, jer su to najsigurniji i najbolji putevi za očuvanje prošlosti, kao jednog određenog i čvrstog poretka.²²⁴ Na tom se razmeđu, tvrdi Vuk-Pavlović, rastaje čovjek moći od čovjeka ljubavi.²²⁵ Nadalje, politika čezne za tim da postane herojem neke povijesne prošlosti, da u prošlosti bude pohranjeno jamstvo njezine snage.²²⁶ Nasuprot politike, odgajatelj nastoji da čovječanstvo

²¹⁵ Vuk-Pavlović, *Ličnost i odgoj*, str. 139.

²¹⁶ Pataki, »Pavao Vuk-Pavlović: Ličnost i odgoj«, str. 19.

²¹⁷ Vuk-Pavlović, *Ličnost i odgoj*, str. 140.

²¹⁸ Isto.

²¹⁹ Vukasović, »Vrijednosno i općeljudsko utemeljenje odgoja«, str. 164.

²²⁰ Vuk-Pavlović, *Ličnost i odgoj*, str. 141.

²²¹ Barišić, »Filozofija politike Pavla Vuk-Pavlovića«, str. 98.

²²² Isto.

²²³ Vuk-Pavlović, *Ličnost i odgoj*, str. 142.

²²⁴ Pataki, »Pavao Vuk-Pavlović: Ličnost i odgoj«, str. 19.

²²⁵ Vuk-Pavlović, *Ličnost i odgoj*, str. 142.

²²⁶ Isto.

privede heroizmu, da ga učini junakom vječne svrhe življenja.²²⁷ Na temelju toga može se zaključiti da politika predstavlja heroja prošlosti, a odgajatelj heroja ljubavi.

Odredi li se tako odgoj prema budućnosti, a politika prema prošlosti, nema sumnje da će pedagoška funkcija s jedne strane, a politika s druge strane različito oblikovati sadašnjost. Osim toga, Kniewald bilježi da je pedagoška sadašnjost ona koja je iščekivana i koja se nad prošlost nadnijela.²²⁸ Politika pak, smatra Vuk-Pavlović, zaostala je i u okove stavljena prošlost.²²⁹ Takva politička sadašnjost proždire sve tvorbe političkoga rada i stvaranja. Kada politička volja ostvari svoje djelo u kojem je oživjela svoju moć, ona nastoji ukorijeniti svoju sadašnjost i oteti joj prolaznost. Politika osim sebe ne poznaje ništa i ne traži bolje ciljeve.

Kada je Vuk-Pavlović nastojao opisati krajnju okrutnost politike, naveo je primjer rata.²³⁰ U situacijama kada se politička moć nalazi na kocki, ona ne bira sredstva. Beščutna je prema potrebama čovječjega srca, traži da joj sve služi i da joj se sve žrtvuje, kada se radi o njezinom opstanku. Istodobno, ona često zna biti gluha za opomene čovječjega uma i slijepa za zahtjeve ljudskog dostojanstva ne poštujući lice čovjeka.²³¹ Takve situacije često znaju rezultirati i brojnim izgubljenim životima.

U svoji daljnjim promišljanjima o naravi politike Vuk-Pavlović je opisao važnost ustava. Barišić zamjećuje da je Vuk-Pavlović u svojim opisima značenja ustava znatno nadišao odnose moći i vladanja.²³² Tom prilikom Barišić je istaknuo da se u ustavu spajaju i isprepliću politički i odgojni momenti.²³³ Međutim, Vuk-Pavlović i dalje državničkoj vlasti pripisuje jednostranu upravljenost na prošlo i sadašnje. Primarna zadaća ustava je traženje reda i stalnosti koja uvijek u sadašnjosti veže prošlost s budućnošću, a običaje s načelima djelovanja.²³⁴ Istina je, pak, da se u ustavu od drevnih vremena uspostavlja poredak kojim bi se očuvao duh baštinjenih zakona i običaja otaca. Upravo zato potreban je poredak vlasti koji bi mogao osigurati skladan odnos između pojedinca i zajednice.²³⁵ Nadalje, Barišić tvrdi da je u djelu *Ličnost i odgoj* posebna priča vezana uz istaknute pojedince prema kojima se poredak vlasti prilagođava i koji se uzdižu iznad ustava. Takvih je bilo oduvijek, nastavlja Barišić, a volja za nadvladavanjem neće prestati dokle god postoji politička djelatnost.²³⁶ Stoga Pavao Vuk-Pavlović s pravom ističe na povezanost

²²⁷ Isto, str. 143.

²²⁸ Kniewald, »Pavao Vuk-Pavlović, Ličnost i odgoj«, str. 200.

²²⁹ Vuk-Pavlović, *Ličnost i odgoj*, str. 144.

²³⁰ Isto, str. 146.

²³¹ Isto.

²³² Barišić, »Filozofija politike Pavla Vuk-Pavlovića«, str. 100.

²³³ Isto.

²³⁴ Isto, str. 101.

²³⁵ Isto.

²³⁶ Isto.

ustava s poretkom i mogućnošću instrumentalizacije ustava da bi se ostvarila vladavina pojedinačnih volja.²³⁷ Dakle, Vuk-Pavlović smatra da politička volja ide za tim da na tlu kolektivne cjeline podari istaknutom individualitetu određenu prošlost i na njoj carstvo na kojem će ostvarivati svoju moć.²³⁸ U tom će mu najbolji saveznik biti ustav. Tako će individualitet nastojati uspostaviti odredbe ustava koje će mu osiguravati nesmetanu provedbu političke volje. Ako bi istaknuti individualitet htio mijenjati odredbe ustava, a to mu je moguće samo onda kada je nadmoćan nad kolektivitetom, to ne bi činio s namjerom da izmijeni u prošlosti začetu ravnotežu moći, nego da održi i provede poredak od kojeg se očekuje da bude najprimjereniji za ostvarivanje ciljeva političke volje.²³⁹ Individualitet u ovom slučaju postaje političkim autoritetom koji nastoji obraniti duh ustava pred razornim silama, a s njim i prošlost iz koje je nastao.²⁴⁰ Tada bi za kolektivizirane individuume sloboda bila ograničena i što više stegnuta. Ustav je zbog političkog autoriteta nedodirljiv i njime se izražava princip ustrajnosti oblikovane moći. Zato je sasvim prirodno i razumljivo, smatra Vuk-Pavlović, da se bilo kojim provođenim ustavom i poretkom daju samo »ograničene kulturne mogućnosti«.²⁴¹

Budući da je odgoj bitan dio svake kulture, nimalo ne čudi nastojanje svake vlasti da ponajprije odgoj želi držati pod kontrolom.²⁴² Zato se ne mogu političar, kao predstavnik tradicije i moći, i odgajatelj, kao predstavnik budućnosti i ljubavi, nikako poistovjetiti.²⁴³ Dakle, kulturne mogućnosti i određene kulturne potrebe premašuju doseg i područje političkog shvaćanja, stoga će biti prirodno ako se političar bude protivio njihovom razvitku. S takva stajališta jasno je da je politička funkcija vrlo konzervativna.²⁴⁴ Polić je zamijetio da se u odnosu prema odgoju najneposrednije očituje karakter svake vlasti, jer u odgoju vlast ne može dozvoliti više inicijative i stvaralaštvo nego što to može u društvu koje kontrolira.²⁴⁵ Ukoliko je neka vlast manje demokratska, utoliko će u većoj mjeri težiti prema tome da što više odgoj podvrgne strožoj kontroli pretvarajući učitelje u poslušne službenike.²⁴⁶ Međutim, odgoj nikada ne smije postati sredstvom politike. Odgojna je volja po svojoj ideji apolitična.²⁴⁷ Iz takve tvrdnje, bilježi

²³⁷ Isto.

²³⁸ Vuk-Pavlović, *Ličnosti odgoj*, str. 148.

²³⁹ Isto, str. 149.

²⁴⁰ Isto, str. 150.

²⁴¹ Isto, str. 151.

²⁴² Polić, »Predgovor«, u: Pavao Vuk-Pavlović *Filozofija odgoja*, str. 27.

²⁴³ Brössler, »Filozofija odgoja. Povodom knjige: Ličnost i odgoj dra Vuk-Pavlovića«, str. 306.

²⁴⁴ Vuk-Pavlović, *Ličnost i odgoj*, str. 153.

²⁴⁵ Polić, *Život i djelo Pavla Vuk-Pavlovića*, str. 122.

²⁴⁶ Polić, »Predgovor«, u: Pavao Vuk-Pavlović *Filozofija odgoja*, str. 27.

²⁴⁷ Pataki, *Kultura i odgoj. Povodom Vuk-Pavlovićeve djela Ličnost i odgoj*, str. 11.

Brössler, izvire zahtjev za potpunom slobodom samoodređenja odgajateljskog djelovanja.²⁴⁸ Odgajatelj mora slijediti istinski ljudske ideale, a ne političke ciljeve.

Vukasović tvrdi da politička nastojanja žele ovladati pedagoškim područjem, podrediti ga i staviti u službu svojih političkih ciljeva, ali odgojna funkcija traži slobodu djelovanja i političku neovisnost odgajanja.²⁴⁹ Na temelju iznesenih okolnosti, jasno je da je pedagoška funkcija, nasuprot političkoj tendenciji konzervativnosti, nužno revolucionarna.²⁵⁰ Revolucionarnost odgoja proizlazi iz njegova »slobodarskog duha«.²⁵¹

Politička i pedagoška funkcija razlikuju se po načinu svojega djelovanja. Političar nastoji utjecati na one ljudske odnose od kojih mu zavisi sudbina. Osim toga, Vuk-Pavlović smatra da će političar izravno utjecati na kolektivne snage, a da bi s njihovom pomoći svladao individuum u njegovu intimnom životu koji je odvojen od kolektiviteta.²⁵² Pedagog se pak neposredno obraća licu da njegovim posredstvom obogati i oplemeni zajednicu. Jednako tako ističe se i bitna razlika između odgojnih i političkih intencija i onda kada političar pokušava nametnuti dogme koje se po svom sadržaju u potpunosti razlikuju od pedagoških mogućnosti.²⁵³ Vuk Pavlović smatra da tim putem najviše vole ići osvajači koji vjeruju da će na taj način povećati svoj ugled, a njime i stalnost svoje vlasti.²⁵⁴ Istodobno, Vuk-Pavlović zaključuje da politička i pedagoška funkcija u svojoj napetosti ulaze u »zbilju kao funkcije *povjesnotvorne*«.²⁵⁵ Prema tome, različite organizacije moći sudbonosni su činitelji koji odlučuju o mogućnosti uspona i razvitka čovjeka s jedne strane te o zastoju i nazadovanju čovjeka s druge strane.²⁵⁶ Duhovni čovjek prema njima nikada ne može ostati ravnodušan. Tako se u stvari postavlja pitanje hoće li čovjek ljubav nadvladati čovjeka moći ili će čovjek moći nadvladati čovjeka ljubavi?

Organizacije moći, smatra Vuk-Pavlović, mogu služiti kulturi i duhovnosti ako su za to uvjeti ispunjeni, ali one nikada ne postaju duhovnim snagama kojima bi se mogla pripisati bezuvjetna vrijednost.²⁵⁷ Za njih je značajno da prema danim preduvjetima mogu licu i zajednici jednako koristiti, kao što mogu utjecati i na njihovu propast. Organizacije moći, u višem smislu, mogu vrijediti samo kao sredstvo i ukoliko ne otimaju čovjeku onu slobodu po kojoj može postati licem te da snagom svog uvjerenja i hrabrošću postane »ličnošću«.²⁵⁸ Država kroti prirodnog

²⁴⁸ Brössler, »Filozofija odgoja. Povodom knjige: Ličnost i odgoj dra Vuk-Pavlovića«, str. 306.

²⁴⁹ Vukasović, »Vrijednosno i općeljudsko utemeljenje odgoja«, str. 164.

²⁵⁰ Pataki, »Pavao Vuk-Pavlović: Ličnost i odgoj«, str. 19.

²⁵¹ Pataki, *Kultura i odgoj. Povodom Vuk-Pavlovićeve djela Ličnost i odgoj*, str. 11.

²⁵² Vuk-Pavlović, *Ličnost i odgoj*, str. 158.

²⁵³ Isto, str. 159.

²⁵⁴ Isto, str. 159–160.

²⁵⁵ Isto, str. 160.

²⁵⁶ Isto, str. 163.

²⁵⁷ Isto, str. 165.

²⁵⁸ Isto, str. 166.

čovjeka kako bi na njim provela svoja načela moći i zadržala poštovanje. Ona se temelji na moći i uz pomoć nje se organizira. Kao što doznajemo od Vuk-Pavlovića, država traži samo legalno i zakonima primjereno djelovanje državljana, a da se ne bi raspala u unutrašnjosti ni prema van oslabila.²⁵⁹ Nadalje, Pataki bilježi da je legalitet stup države i kolektiviteta.²⁶⁰

Međutim, kada bi političar htio proglasiti odgoj zavisnim od htijenja i nastojana političkog, morao bi iznijeti opće valjano načelo po kojem će odgajatelj birati između mnoštva organizacija i ustanova moći.²⁶¹ Organizacije moći bore se međusobno za prevlast, a odgajatelj im ne može svima jednako udovoljiti. Kada bi odgajatelj bio zavisan od politike, morao bi birati kojoj će organizaciji moći udovoljiti. Zato je potrebno, zaključuje Vuk-Pavlović, načelo izbora.²⁶² Ukoliko se odgajatelj odluči za određeni oblik moći, to može učiniti samo ako umno biće. Ako se odgajatelj iz određenih razloga ne bi mogao opredijeliti za određeni oblik organizacije moći, ne može ga niti jedna sila moći prisiliti da odgoj podvrgne politici ili da se podvrgne državniku. Prema tome, odgajateljeva odluka ne može biti »ni beznačelna ni nenačelna niti se može prepustiti slučaju«.²⁶³

Nadalje, djelovanje kojemu jedinstvenost i jednosmjernost ni s čim ne bi bila zajamčena, izazvalo bi učinke od kojih bi jedan oslabljivao i uništavao drugi. Na tako labavim odnosima odgoj se ne bi ni dao ni mogao graditi. Kada bi odgajatelj bio primoran na jednoznačan izbor, morao bi se odreći svake svoje odluke. Vuk-Pavlović tvrdi da na odgajatelju nije da bira nego da bude biran.²⁶⁴ Prema takvom načelu izbora odgajatelj mora služiti političkoj moći i vlasti u kojoj se nalazi. Dakle, braniti takvo shvaćanje značilo bi negirati načelo izbora.

Kada ne bi imao mogućnost izbora, odgajatelj bi se mogao izmiriti tek s nekom nadorganizacijom koja ne bi bila ograđena političkim suprotnostima, nego s onom koja bi bila svesvjetska ili sveljudska.²⁶⁵ Tada bi vrijedio sasvim drugačiji pojam politike, a i primjena bi principa moći bila posve izmijenjena.²⁶⁶ Dakle, odgajatelj je za razliku od političara ponajprije odgovoran čovječanstvu. Pritom, Vuk Pavlović bilježi da pedagoška funkcija izvire tamo gdje sve razlike padaju, a hrani se »najširom uzajamnošću, što ljude veže i vežući ih diže nad

²⁵⁹ Isto, str. 167.

²⁶⁰ Pataki, »Pavao Vuk-Pavlović: Ličnost i odgoj«, str. 19.

²⁶¹ Vuk-Pavlović, *Ličnost i odgoj*, str. 178.

²⁶² Isto.

²⁶³ Isto, str. 179.

²⁶⁴ Isto, str. 180.

²⁶⁵ Kniewald, »Pavao Vuk-Pavlović, Ličnost i odgoj«, str. 201.

²⁶⁶ Isto.

zvijeri«. ²⁶⁷ Odgajatelj ne poznaje ograde koje dijele čovjeka od čovjeka i zajednicu od zajednice. Odgajateljska praksa je općeljudska. ²⁶⁸

Prema tome, odgajatelj nipošto ne mora podvrći svoje odgajanje slučaju, ako bi ga tjerao na to da kao individuum robuje političkoj vlasti. Pataki zamjećuje da bi takav odgajatelj bio »strančar«, jer bi vršio samo propagandu u korist jedne specijalne kulturne ideje. ²⁶⁹ Zatim, bilježi Vuk-Pavlović, slučaj veže čovjeka prostorno i vremenski za određenu političku organizaciju, ali on ne može, baš kao ni sila ili bilo koji oblik nasilja, odrediti njegov unutrašnji odnos prema njima. ²⁷⁰ Iz navedenog se može zaključiti da nema zapravo velike razlike u tome hoće li se naznačeni izbor prepustiti slučajnoj sklonosti ili samovolji određenog subjekta. U oba slučaja, smatra Vuk-Pavlović, radilo bi se o otuđivanju odgoja u njegovoj bitnoj i istinskoj svrsi. ²⁷¹ Također, načelo izbora ne bi bilo moguće niti u jednom od navedenih slučajeva. Osim toga, odgajanje koje bi služilo politici bila bi ljubav koja bi se upravljala i utvrđivala sredstvima moći. Međutim, to je nemoguće, jer odgoj ne može održati svoje bivstvo pod okriljem politike i njezinih interesa. ²⁷² Kada se odgoj pojavljuje udružen s politikom, znači bi da nije došao do svog čistog i apsolutnog izražaja. ²⁷³ Odgajanje predstavlja živu kulturnu svijest koja je u prvom redu usmjerena na vrednote bez ikakvih ograničenja i normi. ²⁷⁴

Kao što doznajemo od Vuk-Pavlovića, odgajatelj ostvaruje svoj određeni i osobiti životni oblik prožet vrednotom, ali on nipošto ne može prisiljavati pitomca na njega. Dokle god odgajatelj želi biti odgajateljem u punom smislu riječi, ne smije pitomca ni na koji način duševno stegnuti i duhovno zarobiti da mu ostane samo odgajateljeva mogućnost oblikovanja života. Navedeno bi značilo da odgajatelj priprema pitomca za boj i stranačke ideale svake vrste. Takvo odgajanje značilo bi više oblikovanje vanjštine, negoli obrazovanje unutrašnjeg čovjeka. ²⁷⁵ Odgajatelj bi se u tom slučaju pretvorio u zapovjednika.

Vuk-Pavlović smatra da nitko ne bi mogao smjestiti odgajatelja u neku od političko-društvenih organizacija. Ako odgajatelj dobije mogućnost izbora, odbit će svaki pokušaj da mu stvaralaštvo bude ograničeno. ²⁷⁶ Kada bi odgajatelju opseg i sadržaj djelovanja bili načelno određeni, on ne bi mogao bez predrasuda pristupiti ljudskim bićima koja bi mu se povjerila. Dakle, međusobni

²⁶⁷ Vuk-Pavlović, *Ličnost i odgoj*, str. 206.

²⁶⁸ Pataki, *Kultura i odgoj. Povodom Vuk-Pavlovićeva djela Ličnost i odgoj*, str. 13.

²⁶⁹ Isto.

²⁷⁰ Vuk-Pavlović, *Ličnost i odgoj*, str. 182.

²⁷¹ Isto, str. 183.

²⁷² Pataki, *Kultura i odgoj. Povodom Vuk-Pavlovićeva djela Ličnost i odgoj*, str. 11.

²⁷³ Pataki, »Pavao Vuk-Pavlović: Ličnost i odgoj«, str. 19.

²⁷⁴ Pataki, *Kultura i odgoj. Povodom Vuk-Pavlovićeva djela Ličnost i odgoj*, str. 11.

²⁷⁵ Vuk-Pavlović, *Ličnosti i odgoj*, str. 190.

²⁷⁶ Kniewald, »Pavao Vuk-Pavlović, Ličnost i odgoj«, str. 201.

izbor odgajatelja i pitomca postali bi ovisni o izvanodgojnim činiteljima. Tada za odgajatelja više ne bi bile važne vrednote i usmjerenost na rađanje budućnosti, nego »oznake pojedinca« zbog kojih bi odgajatelj mogao doći u nepriliku da se mora odreći lica, u kojem bi možda našao najvrednijeg pitomca.²⁷⁷ Međutim, Vuk-Pavlović tvrdi da se navedeno ne može ostvariti dok je god čovjek vjeran svom najozbiljnijem pozivu.²⁷⁸

Nadalje, odgajatelj može istodobno odgajati ljude najrazličitijeg podrijetla te nije nipošto vezan s razlikama svojih pitomaca. Odgajatelja ne zanimaju oprečnosti koje se umjetno stvaraju među ljudima. Tom prilikom Vuk-Pavlović zapisuje sljedeće: »Povodeći se za unutrašnjim svojim pozivom ne pita istinski, rođeni odgajatelj ni otkuda je tko ni kojega je roda ni koje je vjere ni koje je narodnosti ni koje je puti.«²⁷⁹ Odgajatelja samo zanima kakva je tko duša i do koje li se visine duha može uz pomoć svoje osobnosti uzdići. Kada postoji ljudsko razumijevanje, naći će se i mogućnost da se odgojni odnos ostvari. Dokle god istinski odgajatelj postoji, vršit će svoje odgajanje tamo gdje žive ljude i gdje među njima živi ljubav.²⁸⁰

Pedagoška funkcija univerzalna je, pa zbog toga ne može biti obiteljskog, plemićkog, građanskog, seljačkog, radničkog, stranačkog, državljanškog ili bilo kakvog drugog odgoja. Zato i može biti samo opće ljudskog odgoja ili ga uopće ne može biti.²⁸¹ Sve bi to u stvari bila iskrivljavanja istinskog i pravog odgoja. Budući da se odgajateljska djelatnost upravlja isključivo prema istini, ne može se odgajati čovjeka isključivo za neku užu zajednicu.

Time se ukazuje i na mogućnost da se ustvrdi kojem će carstvu odgajatelj služiti. Naime, utjecaj moći ne može značiti odgajatelju više od veličine koju treba prevladati.²⁸² Dokle god postoji istinsko odgajanje koje je prožeto pedagoškom funkcijom, nastojat će se prevladavati funkcija moći i sile. Vuk-Pavlović zaključuje da odgoj ne želi »vladaoce, nego *prevladaoce*«.²⁸³ Dakle, odgajatelj će služiti isključivo carstvu prevladalaca koje će se kvalitativno razlikovati od moći.

Odgajatelj će ići prema tome da prevlada moć kao osnovu ljudskih veza i društvenih poredaka da bi mogao izgraditi carstvo koje će se načelno razlikovati od organizacija moći. U tom carstvu svi odnosi među ljudima bit će zasnovani na ljubavi. Rođen iz duha ljubavi vodi odgajatelj odgoj opet k istom duhu.²⁸⁴ Tom prilikom Vuk-Pavlović bilježi da carstvo kojem odgajatelj pripada nije »carstvo »nadživotinje«, nije carstvo individualiteta i sputana kolektiva, nego je carstvo »božje«, neumrla čežnja i vječni putokaz čovječanstva, carstvo koje se dostaje života životom

²⁷⁷ Vuk-Pavlović, *Ličnost i odgoj*, str. 199.

²⁷⁸ Isto.

²⁷⁹ Isto, str. 202.

²⁸⁰ Isto, str. 203.

²⁸¹ Brössler, »Filozofija odgoja. Povodom knjige: Ličnost i odgoj dra Vuk-Pavlovića«, str. 307.

²⁸² Kniewald, »Pavao Vuk-Pavlović, Ličnost i odgoj«, str. 201.

²⁸³ Vuk-Pavlović, *Ličnost i odgoj*, str. 210.

²⁸⁴ Brössler, »Filozofija odgoja. Povodom knjige: Ličnost i odgoj dra Vuk-Pavlovića«, str. 307.

slobodnoga *lica*, carstvo, što se rađa u dušama i oživljava u srcima ljudi dobre volje«. ²⁸⁵ Dakle, odgajatelj će vršiti preobražavanje prirodnog čovjeka u ličnost. ²⁸⁶ Tako je put kulture, a ujedno i odgoja put od moći prema ljubavi. Ta ljubav ne odnosi se prema vlastitom vitalnom biću. Ona je ljubav prema trajnoj nazočnosti vrednota koja treba univerzalno zavladatai. ²⁸⁷

²⁸⁵ Vuk-Pavlović, *Ličnost i odgoj*, str. 211.

²⁸⁶ Pataki, *Kultura i odgoj. Povodom Vuk-Pavlovićeva djela Ličnost i odgoj*, str. 13.

²⁸⁷ Pataki, »Pavao Vuk-Pavlović: Ličnost i odgoj«, str. 19.

6. Filozofija vrednota

Ivana Zagorac u članku »Vrednote i stvaralaštvo u filozofiji Pavla Vuk-Pavlovića« (2012) ističe da cjelokupnim Vuk-Pavlovićevim opusom odzvanja sljedeća misao: »mi možemo zamisliti život bez vrednota, ali ga bezvrijednim ne možemo živjeti.«²⁸⁸ Istodobno, Pavo Barišić u članku »Filozofija vrednota Pavla Vuk-Pavlovića« (2003) bilježi da filozofija vrednota nastaje kao znanost u 19. stoljeću, a u »doba raspada izvjesnosti koja se od Descartesa nalazi u temelju pristupa istini u novovjekovnoj metafizici.«²⁸⁹ Vuk-Pavlović je svoje misli o vrednotama iznio i u djelu *Ličnost i odgoj*.

Kada je promišljao o vrednotama, Vuk-Pavlović je zaključio da su vrednote ono što ljudskom postojanju daje smisao. Vrednote izdižu život iz pukog »živovanja«, orijentiraju ga prema budućnosti i daju mu smisao.²⁹⁰ Vuk-Pavlović smatra, tvrdi Barišić, da je smisao čovjekova opstanka obasan vrednotom kao vječnim i trajnim u djelovanju i življenju, onim što nadvladava ponor ništavila i smrti.²⁹¹ Za Vuk-Pavlovića živjeti uistinu ljudskim životom znači oblikovati naš prostor slobode svjesnim izborom koji će biti usmjeren prema vrednotama.²⁹² Kao što doznajemo od Ivane Zagorac, među vrednotama ne vlada apsolutni egalitarizam.²⁹³ Različitim vrednotama ne pripada jednako dostojanstvo. One ne stoje u istoj visini, nego zajedno tvore hijerarhiju.²⁹⁴ Tome treba pridodati, piše Zagorac, da postojanje poretka i hijerarhije vrednota Vuk-Pavlović smatra samorazumljivim.²⁹⁵ Vrednote su međusobno povezane, a priznavanjem jedne vrednote priznaje se i cijeli sustav unutar kojega se ona nalazi. Kada vrednote ne bi bile međusobno uvjetovane i kada njima ne bi vladala hijerarhija vrednota, nastupila bi, tvrdi Vuk-Pavlović, anarhija vrednota te bi njihov smisao izostao.²⁹⁶ O Vuk-Pavlovićevu promišljanju o vrednotama pisao je i Ante Vukasović u članku »Vrijednosno i općeljudsko utemeljenje odgoja« (2003). Tom prilikom Vukasović je zaključio da je za Vuk-Pavlovića odgoj vrijednosna kategorija.²⁹⁷ Pritom je iskazao da odgoj ne znači samo stjecanje potrebnih znanja i vještina, nego da obuhvaća

²⁸⁸ Zagorac, »Vrednote i stvaralaštvo u filozofiji Pavla Vuk-Pavlovića«, str. 298.

²⁸⁹ Pavo Barišić, »Filozofija vrednota Pavla Vuk-Pavlovića«, u: Pavo Barišić (ur.), *Pavao Vuk-Pavlović. Život i djelo* (Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Razred za društvene znanosti / Institut za filozofiju, 2003), str. 247–261, na str. 247.

²⁹⁰ Zagorac, »Vrednote i stvaralaštvo u filozofiji Pavla Vuk-Pavlovića«, str. 299.

²⁹¹ Barišić, »Filozofija vrednota Pavla Vuk-Pavlovića«, str. 259–260.

²⁹² Zagorac, »Vrednote i stvaralaštvo u filozofiji Pavla Vuk-Pavlovića«, str. 298.

²⁹³ Isto, str. 300.

²⁹⁴ Vuk-Pavlović, *Ličnost i odgoj*, str. 33.

²⁹⁵ Zagorac, »Vrednote i stvaralaštvo u filozofiji Pavla Vuk-Pavlovića«, str. 300.

²⁹⁶ Vuk-Pavlović, *Ličnost i odgoj*, str. 34.

²⁹⁷ Vukasović, »Vrijednosno i općeljudsko utemeljenje odgoja«, str. 161.

i vrijednosno obogaćivanje.²⁹⁸ Međutim, Vuk-Pavlović tvrdi da je pedagoška funkcija usmjerena na nazočnost vrednota, dakle na buđenje vrijednosnih doživljaja. Ona je upravljena na vrednote uopće, a nije u službi posebnih i određenih vrednota.²⁹⁹ Ne proteže se na neku praznu ili nejasnu budućnost, nego je usmjerena na takvu budućnost koja se, kad pređe sadašnjost i nestane u njoj, uskrsava u vrednoti i koja se budi na nov, svjetliji život.³⁰⁰

Raul Raunić u članku »Odgaj i naše doba: kritičke instance Vuk-Pavlovićeve filozofije u našem vremenu« (2017/2018) zamjećuje da vrednote čine posebnost ljudskog postojanja zato što njihova nazočnost omogućava čovjeku izdizanje iz površnosti i samovolje golog opstanka.³⁰¹ Dakle, središnja uloga vrednota u odgojnom činu počiva na tome što su vrednote pretpostavka stvaralačkog ostvarivanja budućnosti, a time i kontinuiteta te napretka kulture.³⁰² Sva naša djelovanja proizlaze iz uvjerenja u ispravnost naših motiva. Vječno traganje za smislom, nada koje se ne možemo odreći, te trajna borba za naša uvjerenja, predstavljaju stvaralaštvo koje ne može drugačije nego iz sadašnjosti smjerati u neizvjesnu budućnost. Na tom tragu, zaključuje Zagorac, Vuk-Pavlovićevi koncepti vrednota i stvaralaštva stoje »u temeljima njegove filozofije odgoja te naglašavanja iznimne odgovornosti odgajateljskog poziva«.³⁰³

²⁹⁸ Isto, str. 161–162.

²⁹⁹ Pataki, *Kultura i odgoj. Povodom Vuk-Pavlovićeva djela Ličnost i odgoj*, str. 5.

³⁰⁰ Esih, »Odgajanje kao univerzalna kulturna praksa. Uz novo djelo Pavla Vuk-Pavlovića *Ličnost i odgoj*«, str. 3.

³⁰¹ Raunić, »Odgaj i naše doba: kritičke instance Vuk-Pavlovićeve filozofije u našem vremenu«, str. 25.

³⁰² Isto, str. 26.

³⁰³ Zagorac, »Vrednote i stvaralaštvo u filozofiji Pavla Vuk-Pavlovića«, str. 304.

7. Zaključak

Djelo *Ličnost i odgoj* smatra se našom prvom filozofijom odgoja. No, u njemu su prisutne i druge filozofske sastavnice. U ovom radu analizirala sam Vuk-Pavlovićeva promišljanja o filozofiji pedagogije, ali i o etici, filozofiji kulture i povijesti, filozofiji politike te filozofiji vrednota.

Promišljanjima o filozofiji odgoja Vuk-Pavlović posvetio je najveći dio svojih očitovanja. Posebnu pozornost pritom sam posvetila Vuk-Pavlovićevu tumačenju univerzalnog odgoja i budućnosti. Vuk-Pavlović je odredio odgoj kao stvaralačku djelatnost u kojoj se realiziraju vrijednosti u kojima nadolazi budućnost. Pritom je istaknuo da odgoj treba promatrati u širem okviru života i kulture. Potom je zaključio da je odgoj ispunio svoju krajnju svrhu onda kada je lice na sebe preuzelo odgajateljsku odgovornost i prestalo biti pitomcem. Osim toga, pojam budućnosti jedan je od ključnih pojmova na kojima je Vuk-Pavlović gradio svoju filozofiju odgoja. Pojam budućnosti uvijek je vezao s brigom čovjeka za drugo.

Kada se očitovao o etici, Vuk-Pavlović je razlikovao odgajateljsku ljubav od karitativne i religiozne ljubavi. Odgajateljsku ljubav razvija iz materinske ljubavi. Karitativna ljubav prilazi duši radi nje same, bez obzira na to kako se ona odnosi prema vrednotama. Religiozna ljubav predstavlja najčišći oblik ljubavi koja se odlikuje žrtvovanjem. Za odgajateljsku ljubav Vuk-Pavlović tvrdi da je uvjetovana uzvraćanjem. Kao pravi primjer takve ljubavi Vuk-Pavlović navodi materinsku ljubav, koja je uvijek obilježena nesebičnim davanjem.

U daljnjem tijeku svojih promišljanja Vuk-Pavlović je promišljao i o filozofiji kulture te o filozofiji povijesti. Tom prilikom očitovao se o ličnoj kulturi i kulturi zajednice. Pritom je istaknuo da zajednica ne može postojati bez kulture. Ona je u svakom svojem obliku kulturna zajednica. Također, lice pripada zajednici kao kulturnom jedinstvu. Lica su kulturno povezana i uvjet su da se zajednica može razvijati. Uzajamnim odnosom između kulture i zajednice Vuk-Pavlović je nastojao ukazati na njezinu dinamičnost. Isto tako, prestanak razvoja kulture tumačio je kao smrt kulture i povijesti.

Što se tiče filozofije politike, Vuk-Pavlović se izričito zalagao za svako odvajanje odgoja od politike. Budući da je odgoj bitan dio svake kulture, politika ga želi držati pod kontrolom da bi osigurala svoju čvrstu strukturu od potencijalnih prijetnji. Međutim, odgoj zbog svoje univerzalnosti nikad ne smije biti pod utjecajem politike. Dakle, kada se očitovao o politici, Vuk-Pavlović je zaključio da će odgajatelj nastojati prevladati svaki odnos moći da bi mogao izgraditi

svoje carstvo u kojem će odgajati lica. Odgajateljevo carstvo nije carstvo moći, nego carstvo ljubavi.

Međutim, Vuk-Pavlović pružio je i uvid u svoje razumijevanje vrednota. Za vrednote smatrao je da ljudskom postojanju daju smisao. Kada čovjek ne bi bio usmjeren prema vrednotama, zapeo bi u ponor tame koji ga ne bi odvajao od puke životinje. Poredak vrednota smatrao je samorazumljivim te je tvrdio da vrednote stoje u hijerarhiji. Kada vrednote ne bi tvorile hijerarhiju, nastupila bi anarhija vrednota. Osim toga, pridodao je da vrednote čine posebnost ljudskog postojanja koji ga izdiže iz ništavila.

Analizirajući Vuk-Pavlovićeve promišljanja moguće je zaključiti da je hrvatski filozof i pedagog bio itekako dobro bio upućen u nezavidnu poziciju odgoja. Sva svoja promišljanja usmjerio je na možebitne prijetnje koje bi onemogućavale ostvarenje istinskog odgoja. Budući da odgoj ima presudnu ulogu u ljudskim životima, Vuk-Pavlovićevo djelo može služiti kao izvrsna polazišna točka svim budućim odgajateljima.

8. Popis literature

- Barišić, Pavo. 2019. »Filozofija politike Pavla Vuk-Pavlovića«, u: Erna Banić-Pajnić, Mihaela Girardi-Karšulin, Snježana Paušek-Baždar i Željka Metesi Deronjić (ur.), *Hrvatska filozofija i znanost: Jučer, danas, sutra* (Zagreb: Institut za filozofiju, 2019), str. 81–129.
- Barišić, Pavo. 2003. »Filozofija vrednota Pavla Vuk-Pavlovića«, u: Pavo Barišić (ur.), *Pavao Vuk-Pavlović. Život i djelo* (Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Razred za društvene znanosti / Institut za filozofiju, 2003), str. 247–261.
- Barišić, Pavo. 2019. »Filozofska antropologija u Hrvatskoj«, *Filozofska istraživanja* 39/2 (2019), str. 293–312.
- Bratanić, Marija. 2005. »Suvremenost pedagoške misli Pavla Vuk-Pavlovića«, *Filozofska istraživanja* 25/2 (2005), str. 273–279.
- Brida, Marija. 1974. *Pavao Vuk-Pavlović: čovjek i djelo* (Zagreb: Institut za filozofiju Sveučilišta u Zagrebu), 1974)
- Brössler, Kamilo. 1932. »Filozofija odgoja. Povodom knjige: Ličnost i odgoj dra Vuk-Pavlovića«, *Napredak i Savremena škola* 9–10 (1932), str. 304–308.
- Esih, Ivan. 1932. »Odgajanje kao univerzalna kulturna praksa. Uz novo djelo Pavla Vuk-Pavlovića *Ličnost i odgoj*«, *Obzor* 234.
- Jolić, Tvrtko. 2017/2018. »Zajednica i vrijednosti. Politika u djelu Pavla Vuk-Pavlovića«, u: Sead Alić (ur.), *Na sjeveru s Pavlom Vuk-Pavlovićem* (Zagreb: Sveučilište sjever; Sekcija za filozofiju medija Hrvatskog filozofskog društva / Centar za filozofiju medija i mediološka istraživanja, 2017/2018), str. 41–51.
- Kniewald, Dragutin. 1934. »Pavao Vuk-Pavlović, Ličnost i odgoj«, *Bogoslovska smotra* 22/2 (1934), str. 199–203.

- Metesi Deronjić, Željka. 2016. »Rana Vuk-Pavlovićeva gledišta o ulozi estetike i umjetnosti u odgoju ličnost«, *Metodički ogleđi* 23/2 (2016), str. 55–67, str. 57.
- Mišković, Milan. 1994. »Značaj i mogućnost estetskog odgoja i obrazovanja u pedagoškom procesu: iz vidokrugā fenomenološko-aksiološke estetike Pavla Vuk-Pavlovića«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 20 (1994), str. 449–461.
- Pataki, Stevan. 1932. *Kultura i odgoj. Povodom Vuk-Pavlovićeva djela Ličnost i odgoj* (Sisak: Tiskara Vjekoslav Pelc, 1932)
- Pataki, Stevan. 1932. »Pavao Vuk-Pavlović: Ličnost i odgoj«, *Jutarnji list*, Zagreb 13. studenoga 1932.
- Pataki, Stevan. 1932. »Pavao Vuk-Pavlović: Ličnost i odgoj«, *Jutarnji list*, Zagreb 20. studenoga 1932.
- Petz, Vlado. 1932. »Filozofija odgoja. Pavao Vuk-Pavlović: 'Ličnost i odgoj'«, *Obzor*, br. 291.
- Polić, Milan. 2016. »Predgovor«, u: Pavao Vuk-Pavlović *Filozofija odgoja*, Biblioteka Sabrana djela Pavla Vuk-Pavlovića, knjiga 2 (Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo, 2016), str. 7–28.
- Polić, Milan. 2002. »Vuk-Pavlovićeva filozofija odgoja«, *Filozofska istraživanja* 22/4 (2002), str. 709–716.
- Polić, Milan. 2003. »Vuk-Pavlovićeva filozofija odgoja«, u: Pavo Barišić (ur.), *Pavao Vuk-Pavlović. Život i djelo* (Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Razred za društvene znanosti / Institut za filozofiju, 2003), str. 179–188.
- Polić, Milan. 2005. »Zašto Pavao Vuk-Pavlović nije napisao etiku?«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 31 (2005), str. 289–301.
- Polić, Milan. 2001. *Život i djelo Pavla Vuk-Pavlovića*, (Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo, 2001)

- Raunić, Raul. 2017/2018. »Odgoj i naše doba: kritičke instance Vuk-Pavlovićeve filozofije u našem vremenu«, u: Sead Alić (ur.), *Na sjeveru s Pavlom Vuk-Pavlovićem* (Zagreb: Sveučilište sjever; Sekcija za filozofiju medija Hrvatskog filozofskog društva / Centar za filozofiju medija i mediološka istraživanja, 2017/2018), str. 19–39.
- Temkov, Kiril. 1987. »Etički pogledi Pavla Vuk-Pavlovića«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 13 (1987), str. 119–125.
- Vukasović, Ante. 1993. *Etika, moral, osobnost: moralni odgoj u teoriji i praksi odgajanja* (Zagreb: Školska knjiga, 1993).
- Vukasović, Ante. 2015. *Likovi istaknutih hrvatskih pedagoga: Ivan Filipović, Vjekoslav Košćević, Stjepan Matičević, Pavao Vuk-Pavlović, Stjepan Pataki, Zlatko Pregrad, Pero Šimleša / Ante Vukasović* (Zagreb: Školske novine, 2015)
- Vukasović, Ante. 1987. »Prinosi razmatranju i znanstvenom osvjetljavanju fenomena odgoja«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 13 (1987), str. 163–179.
- Vukasović, Ante. 2003. »Vrijednosno i općeljudsko utemeljenje odgoja«, u: Pavo Barišić (ur.), *Pavao Vuk-Pavlović. Život i djelo* (Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Razred za društvene znanosti / Institut za filozofiju, 2003), str. 157–169.
- Vuk-Pavlović, Pavao. 1932. *Ličnost i odgoj* (Zagreb: Tipografija d.d., 1932)
- Zagorac, Ivana i Mijić, Katarina. 2017/2018. »Karakteristike odgoja u filozofiji odgoja Pavla Vuk-Pavlovića«, u: Sead Alić (ur.), *Na sjeveru s Pavlom Vuk-Pavlovićem* (Zagreb: Sveučilište sjever; Sekcija za filozofiju medija Hrvatskog filozofskog društva / Centar za filozofiju medija i mediološka istraživanja, 2017/2018), str. 68–85.
- Zagorac, Ivana. 2016. »Filozofsko naslijeđe Pavla Vuk-Pavlovića« / »Philosophical Heritage of Pavao Vuk-Pavlović«, str. 18, u: »Pavao Vuk-Pavlović: život i djelo«, knjižica sažetaka znanstvenog skupa održanog 10. studenog 2016. godine u Koprivnici povodom 40. godišnjice Vuk-Pavlovićeve smrti, str. 16–26, u: *Pavao Vuk-Pavlović: izložba i znanstveni skup povodom 40. godišnjice smrti* (Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 2016).

Zagorac, Ivana. 2012. »Vrednote i stvaralaštvo u filozofiji Pavla Vuk-Pavlovića«, *Cris: časopis Povijesnog društva Križevci* 14 (2012), str. 298–305.

Zagorac, Ivana. 2007. »Traganja za spoznajom duše: doprinos filozofskoj misli Pavla Vuk-Pavlovića«, *Filozofska istraživanja* 27/1 (2007), str. 37–45.

Zarevski, Dragor. 2003. »Pedagoške ideje u okviru filozofijskog sistema Pavla Vuk-Pavlovića«, u: Pavo Barišić (ur.), *Pavao Vuk-Pavlović. Život i djelo* (Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Razred za društvene znanosti / Institut za filozofiju, 2003), str. 171–177.